

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียนอาชีวศึกษาเอกชน ผู้วิจัยได้ประมวลและสังเคราะห์แนวคิดจากหลักทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักคิดและนักวิชาการในปัจจุบัน โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

1. การจัดการอาชีวศึกษา
2. การจัดการอาชีวศึกษาเอกชน
3. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนอาชีวศึกษา
4. กิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียน
5. รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ
6. การวิเคราะห์เนื้อหา
7. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยภายในประเทศ
 - 8.2 งานวิจัยภายนอกประเทศ

การจัดการอาชีวศึกษา

ความหมายของการอาชีวศึกษา คำว่า "การอาชีวศึกษา" (Vocational Education) จะมีความหมายกว้างขวางมาก ดังที่ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "การอาชีวศึกษา" ไว้หลากหลายต่างเป็นแนวคิดที่สอดคล้องและคล้ายคลึงกันดังเช่น กู๊ด (Good, 1973, p. 645) ได้ให้ความหมายของการอาชีวศึกษาไว้ว่า การอาชีวศึกษามีความหมายถึง การศึกษาที่มีระดับต่ำกว่ามหาวิทยาลัย เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมผู้เรียนเข้าสู่การเลือกงานอาชีพในสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะหรือเป็นการศึกษาเพื่อเป็นการการพัฒนาแรงงานฝีมือให้มีระดับสูงขึ้นรวมทั้งการศึกษา การค้า อุตสาหกรรม เกษตรกรรม ธุรกิจและคหกรรม ในทำนองเดียวกัน เมธี ปิณฑนันทน์ (2533, หน้า 45) ได้กล่าวว่า อาชีวศึกษา คือ การศึกษาเพื่อเตรียมบุคลากรด้านฝีมือระดับคุณวุฒิที่ต่ำกว่าปริญญา สำหรับอาชีพหนึ่ง หรือกลุ่มอาชีพ ช่างและงานต่าง ๆ อาชีวศึกษาตามปกติจัดขึ้นในระดับมัธยมศึกษา จะต้องจัดให้มีการศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไป วิชาทฤษฎีสัมพันธ์และฝึกภาคปฏิบัติ เพื่อพัฒนาฝีมือที่ต้องการสำหรับอาชีพหนึ่ง ๆ สัดส่วนของวิชาชีพที่แตกต่างกันแต่ตามปกติและจะเน้นการฝึกภาคปฏิบัติ

ในขณะที่ยกัญญา สาร (2536, หน้า 311) กล่าวว่า การอาชีวศึกษา หมายถึง การศึกษาวิชาชีพที่จะนำไปประกอบอาชีพทุกชนิด เพื่อดำรงชีวิตโดยมีโรงเรียนหรือสถานศึกษาและครูผู้สอน มีรัฐสนับสนุนและควบคุมให้ตรงกับความต้องการของสังคม และตลาดแรงงานเพื่อให้การลงทุนทางการศึกษาโดยเปล่าประโยชน์

บุศรินทร์ ปัทมคม (2537, หน้า 34) ให้แนวคิดไว้ว่า การอาชีวศึกษา คือ การให้พื้นฐานวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ ความชำนาญในการที่เกิดประโยชน์ต่อสังคม และเศรษฐกิจ โดยจัดให้อยู่บนพื้นฐานของสังคมและให้เหมาะกับแนวทางเศรษฐกิจของประเทศนั้น ซึ่งไม่แตกต่างจาก พงศ์ หวดล (2531, หน้า 27) กล่าวว่า การอาชีวศึกษา หมายถึง การอบรมวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาเพื่อที่จะให้ออกไปประกอบอาชีพ และเป็นพลเมืองดีของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ วิเวก ปางพุฒพงศ์ (2525, หน้า 25) กล่าวว่า การอาชีวศึกษาเป็นการศึกษาตลอดชีวิต จะต้องมีการพัฒนารูปแบบโดยการผสมผสานทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนเข้าด้วยกัน ต้องร่วมมือกับชุมชนและสังคมให้มากขึ้น แต่บุญเทียม เจริญยิ่ง (2535, หน้า 25) กล่าวว่า การอาชีวศึกษา คือ กระบวนการเรียน การฝึกทักษะ การสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่ง โดยมุ่งให้ผู้เรียนสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการประกอบอาชีพหรือศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้ พื้นฐานความรู้ของผู้เรียนและทักษะความรู้ใหม่ที่ได้รับ เป็นตัวกำหนดประเภทของกำลังคน 5 ประเภท คือ วิศวกร นักเทคโนโลยี ช่างเทคนิค ช่างฝีมือแรงงาน และช่างไร่ฝีมือ

จากความหมายของอาชีวศึกษาดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า การอาชีวศึกษาหมายถึงการจัดการศึกษา ด้านวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ ทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อผลิตกำลังคนด้านวิชาชีพให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะ มีเจตคติที่ดี สามารถประกอบอาชีพในสาขาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและความสามารถที่ปรับตัวได้อย่างเหมาะสมและทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ดี และการศึกษาที่เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมจะสามารถสร้างสรรค์ ความสมดุลของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี การอาชีวศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของชาติ ที่ผลิตกำลังคนในระดับกลางเพื่อพัฒนาประเทศชาติ ดังนั้น การอาชีวศึกษาจึงนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการศึกษาของชาติ นับตั้งแต่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ใน พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนกระทั่งปัจจุบันกำลังอยู่ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - พ.ศ. 2559) ที่ระบุไว้เกี่ยวกับการ

อาชีวศึกษาว่า สถานศึกษาอาชีวศึกษาจะต้องจัดการศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทางทฤษฎีควบคู่กับการปฏิบัติ โดยมีสมรรถนะทางเทคนิคและสมรรถนะทั่วไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด เพื่อเตรียมบุคคลเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ ในการนี้สถานศึกษาอาชีวศึกษาจะต้องมีการวิจัยและพัฒนาเพื่อจับกระแสความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับโลกของการทำงานในอนาคต และนำความรู้และการเรียนรู้ที่ได้มาปรับหลักสูตรและการเรียนการสอนให้ทันสมัยอยู่เสมอ นอกจากนี้สถานศึกษาอาชีวศึกษาจะต้องให้บริการด้านการฝึกอาชีพให้กับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้กับผู้ที่สนใจยกระดับความสามารถเพื่อการประกอบอาชีพเข้ารับการศึกษอาบรมเพิ่มเติมได้อย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาและฝึกอบรมดังกล่าวจะต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วยกันระหว่างความรู้และคุณธรรม โดยนำวิชาศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงงามเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอนหลักสูตรอาชีวศึกษาอย่างจริงจังเพื่อหล่อหลอมเกลารีดใจเยาวชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546, หน้า 42)

การจัดการอาชีวศึกษาเอกชน

การจัดการศึกษาเอกชนกับการบริการทางด้านคุณภาพกรมอาชีวศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อชีวิตมุ่งให้ผู้ได้รับการศึกษาหรือการฝึกอบรมทางด้านนี้ให้มีสมรรถภาพในการทำงานอันหมายถึงความรู้ความสามารถที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อความต้องการของตลาดแรงงาน (วิวัฒน์ อุทัยรัตน์, 2525, หน้า 36) เป็นการจัดให้ผู้เข้ารับความรู้ภาคทฤษฎีและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตการประกอบอาชีพ และการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองและงานอาชีพต่อไป (จรรยาพร ธรณินทร์, 2539, หน้า 53) หลักการสอนทางอาชีวศึกษาอยู่ตรงที่ลักษณะธรรมชาติของการศึกษามีอิทธิพลพอเพียงที่จะทำให้ระบบการเรียนการสอน มีจุดเน้นหนักในเรื่องสมรรถภาพในการทำงานของผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเหตุนี้กระบวนการเรียนการสอนอาชีวศึกษา จึงมีขั้นตอนครอบคลุมและเน้นเป็นพิเศษในเรื่องคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา เพื่อให้แน่ใจว่าการอาชีวศึกษาได้ผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่า เพื่อให้แน่ใจว่าการอาชีวศึกษาได้ผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างแท้จริง (วิวัฒน์ อุทัยรัตน์, 2525, หน้า 36-40)

จากการที่รัฐไม่สามารถจัดการศึกษาได้เองทั้งหมด การอาชีวศึกษาเอกชนจึงได้เข้ามาแข่งขันในการจัดการศึกษาซึ่งเป็นส่วนสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในระบบการจัดการศึกษาของประเทศไทย (พัชนี นามนารถอา, 2534, หน้า 108) การบริหารอาชีวศึกษาเอกชนในเชิงธุรกิจเป็นการบริหารงานที่ใช้ศาสตร์การบริหารในการควบคุมตัวป้อน ควบคุมวิธีการทำงานหรือกระบวนการและควบคุมผลผลิตหวังผลงาน การควบคุมในลักษณะดังกล่าวต้องใช้วิธีที่สำคัญ

2 ด้าน คือ 1) การสร้างประสิทธิภาพในการบริหารงาน ซึ่งก็คือการพยายามลดค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวบ่อน ขยะเดียวกันก็เพิ่มคุณภาพของผลงาน และอีกด้านหนึ่ง 2) สร้างระบบที่เหมาะสมในการบริหาร งานทั้งในระบบบริหารครู บริหารบุคลากร การเงิน บริหารอาคารสถานที่ บริหารงานกิจการ การบริหารวิชาการ และบริหารงานสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน (สุริยัน นนทศักดิ์, 2526, หน้า 54-55) ในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาเอกชนระยะ 15 ปี (พ.ศ. 2540-2554) จัดทำโดยสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาเอกชน และผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนในด้านต่าง ๆ 5 ด้าน คือ ด้านนักเรียน ด้านบุคลากร ด้านการวิจัยและพัฒนา ด้านบริหารการจัดการและด้านสนับสนุน การศึกษาเอกชนพบว่าในด้าน การบริหารและการจัดการมุ่งเน้นให้มีการนำวิธีบริหารและการ จัดการสมัยใหม่ และเป็นสากลมาใช้ ผู้บริหารการอาชีวศึกษาเอกชน จึงต้องปรับปรุงตนให้เป็นผู้มี วิสัยทัศน์กว้างไกล ต้องเล็งเห็นถึงความสำคัญของมาตรฐานและคุณภาพของโรงเรียน (พัชนี นามนารถา, 2534, หน้า108-109) โรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษาเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาที่จัดการ เรียนการสอน โดยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และหลักสูตรที่ได้รับอนุมัติจาก กระทรวงศึกษาธิการ ที่จัดเป็นรูปการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งก็คือหลักสูตรของสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคลและหลักสูตรอาชีวศึกษาปัจจุบันหลักสูตรของกรมอาชีวศึกษาที่โรงเรียน เอกชนอาชีวศึกษาสามารถนำมาจัดการเรียนการสอนได้มี 2 หลักสูตร คือหลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพ และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และได้แบ่งประเภทวิชาออกเป็น 7 ประเภท วิชาคือ

1. ประเภทพาณิชยกรรม
2. ประเภทช่างอุตสาหกรรม
3. ประเภทศิลปกรรม
4. ประเภททหาร
5. ประเภทเกษตรกรรม
6. ประเภทประมง
7. ประเภทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

จากจุดเน้นในการจัดการอาชีวศึกษาในเรื่องคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา เพื่อให้แน่ใจ ว่าการอาชีวศึกษาได้ผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่า ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจเพิ่มเติมในการ ศึกษาวิจัยเพิ่มเติมถึงรูปแบบในการพัฒนานักเรียนอาชีวศึกษาให้เป็นผู้เรียนที่มีคุณภาพเป็นที่ ต้องการของตลาดแรงงานและสังคม

โรงเรียนลำปางเทคโนโลยีเปิดหลักสูตรการสอนในสองประเภทวิชาคือ ประเภทวิชา อุตสาหกรรมและประเภทวิชาพาณิชยกรรม ในประเภทวิชาอุตสาหกรรมเปิดสอนในสาขาวิชา

เครื่องกล (สาขางานยานยนต์ สาขางานเครื่องกลอุตสาหกรรม) สาขาวิชาไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (สาขางานไฟฟ้ากำลัง สาขางานอิเล็กทรอนิกส์) สาขาวิชาการก่อสร้าง (สาขางานก่อสร้าง สาขา งานโยธา สาขางานสถาปัตยกรรม และสาขางานสำรวจ) ส่วนประเพณีวิชาพาณิชยกรรมเปิดสอน ในสาขางานคอมพิวเตอร์ธุรกิจ สาขางานการบัญชี และสาขางานการขาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนากำลังระดับฝีมือให้มีความชำนาญเฉพาะด้าน มีคุณธรรม นุคลิกภาพและเจตคติที่เหมาะสม สามารถประกอบอาชีพได้ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงานและประกอบอาชีพอิสระ สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

จากรายงานของครูและนักเรียนประจำวันที่ 4 มีนาคม 2548 พบว่า นักเรียนประเพณีวิชา อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นนักเรียนชาย มีนักเรียนหญิงบางส่วนน้อย จากการสัมภาษณ์ ครูผู้สอนในโรงเรียนในช่วงเวลาดังกล่าว ครูผู้สอนให้ความเห็นว่า โดยรวมนักเรียนจะสนใจเรียน ในรายวิชาภาคปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นวิชาที่นักศึกษาต้องลงฝึกปฏิบัติในโรงฝึกงานนักเรียนจะ มีความสามารถในการปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของครูอาจารย์และสถาบันอาชีพทั่วไป อย่างไรก็ตาม นักเรียนส่วนใหญ่จะไม่ชอบวิชาที่เป็นทฤษฎี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายวิชาสามัญ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ในด้านครูผู้สอนส่วนใหญ่จะเป็นครูชาย มีครูหญิงบ้างที่สอนใน สาขาวิชาการก่อสร้าง และสาขางานอิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นธรรมดาที่นักเรียนช่างอุตสาหกรรมจะ ถูกมองว่าเป็นนักเรียนที่มุ่งเน้นการกระทำเป็นหลัก ชอบกิจกรรมมากกว่าการนั่งคิด นั่งคำนวณ ชอบอะไรที่รวดเร็ว ตรงไปตรงมาชัดเจน ไม่ซับซ้อนและมีบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง

คุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียนอาชีวศึกษา

การจัดการอาชีวศึกษาที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายอย่างสมบูรณ์นั้น จำเป็น อย่างยิ่งที่สถานศึกษาด้านอาชีวศึกษาจะต้องประสานสัมพันธ์ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดกับสถาน ประกอบการ เพื่อจะได้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นคือ กำลังคนที่มีคุณภาพ ทั้งนี้เพราะ สถานศึกษาเป็นผู้ผลิตกำลังคน ส่วนสถานประกอบการเป็นผู้ใช้กำลังคน สถานศึกษาในฐานะที่เป็น ผู้ผลิตกำลังคนด้วยอาชีวศึกษาก็ย่อมมีความต้องการและมุ่งหวังที่จะให้กำลังคนเหล่านั้นเข้าสู่อาชีพ ทุกคน สถานประกอบการในฐานะผู้ใช้กำลังคนก็ย่อมต้องการและมุ่งหวังที่จะได้กำลังคนที่มี คุณภาพ มีคุณลักษณะ คุณสมบัติตรงตามความต้องการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน 2 ฝ่าย การจัดการอาชีวศึกษาจึงจะต้องมีการประสานสัมพันธ์กับสถานประกอบการอย่างมีจุดยืนร่วมกัน เพื่อที่จะหาแนวทางร่วมกันในการผลิตกำลังคนและการใช้กำลังคน ในปัจจุบันสถานศึกษาด้าน อาชีวศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผลิตกำลังคนตามความต้องการของผู้ใช้

ดังนั้นคุณลักษณะของกำลังคนหรือผู้สำเร็จทางการศึกษาระดับอาชีวศึกษา จึงเป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาเป็นอันดับแรก ในการที่ผู้สำเร็จการศึกษาจะก้าวสู่งานอาชีพ หรือตลาดแรงงานหรือสถานประกอบการ

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา [สมศ.] (2545, หน้า 9-10) ได้กำหนดตัวบ่งชี้สมรรถนะสำคัญอันเป็นคุณสมบัติของนักศึกษาไว้ 3 ด้านที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

1. ความรู้ความสามารถทางวิชาการตามลักษณะงานในสาขานั้น ๆ
2. ความรู้ความสามารถพื้นฐานที่ส่งผลต่อการทำงาน เช่น ทักษะสื่อสาร ทักษะการคิดวิเคราะห์ประยุกต์และแก้ปัญหา ริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ รักการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ทักษะการจัดการ ทักษะการทำงานเป็นทีม เป็นต้น
3. คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณในวิชาชีพ เช่น ความซื่อสัตย์ อดทน การตรงต่อเวลา เป็นต้น

ตัวบ่งชี้นี้ดังกล่าวเป็นผลลัพธ์ (Outcome) ของการจัดการศึกษาที่จะต้องมีการสำรวจความคิดเห็นดังกล่าวอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นระบบและเป็นปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2545 (ปรับปรุง พ.ศ. 2546) จึงได้พัฒนาขึ้นให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อผลิตกำลังคนระดับฝีมือที่มีความรู้ ความชำนาญในทักษะวิชาชีพ มีคุณธรรม วินัย เจตคติ บุคลิกภาพ และเป็นผู้มีปัญญาที่เหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับชุมชน ระดับท้องถิ่นและระดับชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 2) กำหนดจุดหมายของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียนไว้ดังนี้

1. เพื่อให้มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์ในงานอาชีพตรงตามมาตรฐานวิชาชีพ นำไปปฏิบัติงานอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเลือกวิถีการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับตน สร้างสรรค์ความเจริญต่อชุมชน ท้องถิ่นและประเทศชาติ
2. เพื่อให้เป็นผู้มีปัญญา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่เรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพ สามารถสร้างอาชีพ มีทักษะในการจัดการและพัฒนาอาชีพให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ
3. เพื่อให้มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ มีความมั่นใจและภาคภูมิใจในวิชาชีพที่เรียน รักงาน รักหน่วยงานสามารถทำงานเป็นหมู่คณะได้ดี โดยมีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น

4. เพื่อให้เป็นผู้มีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงาน การอยู่ร่วมกัน มีความรับผิดชอบต่อกัน หน่วยงาน ท้องถิ่นและประเทศชาติ อุทิศตนเองเพื่อสังคม เข้าใจและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

จากตัวบ่งชี้คุณภาพผู้เรียนและจุดหมายที่หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ได้กำหนดไว้สามารถสรุปได้ว่า นักเรียนอาชีวศึกษาจะต้องได้รับการพัฒนาให้มีคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความมั่นใจและภาคภูมิใจในวิชาชีพเพื่อเป็นผู้ที่มีความรู้สามารถไปประกอบอาชีพได้ในอนาคต และยังต้องมีคุณธรรม จริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอุทิศตนเองเพื่อสังคม เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้โดยมุ่งหวังว่าเมื่อนักเรียนจบหลักสูตรแล้วสามารถนำความรู้และคุณธรรมจริยธรรมของตนเองไปทำงานจนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงาน หรือสถานประกอบการที่นักเรียนเข้าไปทำงาน

คุณธรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นลักษณะหนึ่งของคนที่มีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้หน้าที่ หรืองานที่มอบหมายให้ประสบความสำเร็จและเสร็จตามเวลาที่กำหนด ซึ่งมีผลให้เป็นคนที่มีคุณภาพ (อนุมัติ ฐนแก้ว, 2538, หน้า 52) จากพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบข้างต้น จะพบว่าผู้มีความรับผิดชอบดังกล่าวมีส่วนสัมพันธ์กับผู้อื่น ดังนั้น ความรับผิดชอบจึงเป็นคุณลักษณะที่ดีของบุคคล อันเป็นผลทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองเป็นไปอย่างราบรื่นและทำให้สังคมสงบสุข ฉะนั้น การที่สังคมจะเป็นระเบียบและสงบสุขได้นั้น ย่อมต้องประกอบด้วย พลเมืองที่มีความรับผิดชอบเป็นส่วนสำคัญ (ศศิวิมล เนิ่งนิคย์, 2543, หน้า 40) ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของพลเมืองที่จำเป็นและแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีวุฒิภาวะทางด้านอุปนิสัย ซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่สำคัญยิ่งต่อ การดำรงชีวิตในสังคมเพราะบุคคลแต่ละคนมีบทบาท ที่จะต้องกระทำมากมายในสังคม เช่น บทบาทพลเมืองดี บทบาทของลูก บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู บทบาทของนักเรียน เป็นต้น ถ้าทุกคนรู้จักรับผิดชอบเป็นอย่างดี ย่อมทำให้สังคมสงบสุขเจริญรุ่งเรือง ประเทศชาติพัฒนาก้าวหน้าไปด้วยดี

ดังนั้นความรับผิดชอบจึงเป็นลักษณะนิสัยที่สำคัญและควรได้รับการปลูกฝังให้มีสูงขึ้นในคนไทยเพราะหากพลเมืองขาดคุณลักษณะด้านนี้ ไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตนก็จะทำให้เกิดความสับสน วุ่นวายหรือผลเสียได้ เช่น พ่อแม่ไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนไม่ให้อบรมเลี้ยงดูบุตร ก็จะทำให้เด็กขาดความอบอุ่นในความครัว ขาดความรู้สึกรักผูกพันต่อพ่อแม่ หันไปพึ่งยาเสพติดหรือก่อการทะเลาะวิวาทกัน

หากครูไม่รับผิดชอบต่อบทบาทของตนไม่สนใจอบรมสั่งสอนนักเรียน ก็จะทำให้เด็ก

และเยาวชนของชาติขาดความรู้ ประสบการณ์ ขาดความสามารถในการปรับตัวอยู่ในสังคม นักเรียนไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนไม่สนใจการเรียนรู้ ขาดระเบียบวินัยมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ก่อให้เกิดปัญหาและความเสียหายต่าง ๆ ขึ้นในสังคม วาสนา ไตรวัฒนาภงไชย (2543, หน้า 57) ที่กล่าวว่าความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเป็นคุณลักษณะของคนไทยอย่างหนึ่งที่ต้องปลูกฝังให้กับคนไทยนอกจากการมีจริยธรรมด้านอื่น ๆ เพราะความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้สังคมเป็นระเบียบและสงบสุข ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองครูอาจารย์และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงต้องมาร่วมมือกันในการปลูกฝังและพัฒนาความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อส่วนรวมของเยาวชน เพื่อประโยชน์สุขต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป (ศิรินันท์ วรรณกิจ, 2545, หน้า 27-28)

ความหมายและลักษณะของความรับผิดชอบ

ความหมายและลักษณะของความรับผิดชอบมีผู้ศึกษาและให้ความไว้มากมาย ดังนี้ พัทธรา สุนทรนันท์ (2544, หน้า 32) ได้กล่าวถึงความหมายของความรับผิดชอบในลักษณะที่เป็นคุณลักษณะของบุคคลที่แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้น มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จอย่างดีตามความสามารถของบุคคลนั้น เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำงานต่าง ๆ จะแสดงพฤติกรรมให้สังเกตได้ เช่น ความสนใจ ความตั้งใจ เอาใจใส่และขยันหมั่นเพียรที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จไม่เลื่องงาน ติดตามและยอมรับผลจากงานที่ตนกระทำ โดยมีความพร้อมในการปรับปรุงแก้ไขงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

ลำเนียง ศิลป์ประกอบ (2540, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบไว้ว่า หมายถึง ความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ของนักเรียนที่ดีด้วยการแสดงออกในลักษณะของการรู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียนขยันหมั่นเพียรเข้าห้องเรียน และส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลา เมื่อมีปัญหาไม่เข้าใจในบทเรียนก็พยายามค้นคว้า และซักถามจากสมาชิกในกลุ่มหรือครูผู้สอนด้วยความสนใจเอาใจใส่ในการแก้ไขข้อบกพร่องและผิดพลาดด้วยความเต็มใจแม้ถูกตำหนิและแก้ไขหลายครั้ง

ปรีชา ชัยนิคม (2542, หน้า 9) ได้กล่าวว่าความรับผิดชอบหมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน พากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ตั้งใจที่จะทำงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเองและสังคม เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ โดยมีความรับผิดชอบและรับชอบในการกระทำของตนเอง ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

กรมวิชาการ (2542, หน้า 8) เสนอว่า ความรับผิดชอบหมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลการ

กระทำของตน ทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ส่วนนาสนา ไตรวัฒนธงไชย (2543, หน้า 56-57) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบไว้ว่า หมายถึงลักษณะพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกด้วยการปฏิบัติหน้าที่การงานของตนเองด้วยความสนใจ เอาใจใส่ไม่ละเลยหลักเล็งทอดทิ้งงาน มีความเพียรพยายามทำงานให้บรรลุเป้าหมาย มีความละเอียดรอบคอบ ตรงต่อเวลายอมรับผล การกระทำของตนและพยายามปรับปรุงงานของตนให้ดียิ่งขึ้นโดยไม่ต้องมีการบังคับเข้มงวดจากบุคคลอื่น

จันทรา พวงยอด (2543, หน้า 3) ได้กล่าวว่าความรับผิดชอบหมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของนักเรียนที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน การปฏิบัติตามในการเรียนและการยอมรับผลการกระทำของตนเอง ส่วนศศิวิมล เนืองนิษฐ์ (2543, หน้า 39) กล่าวว่า ความรับผิดชอบหมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกด้วยการปฏิบัติหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ไม่หลักเล็ง มีความพากเพียรเพื่อสู่เป้าหมาย มีความละเอียดรอบคอบตรงต่อเวลา และพยายามปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดียอมรับผลการกระทำของตนเองด้วยความเต็มใจทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย

สมจิต ห่อทอง (2543, หน้า 13) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อการเรียน หมายถึง การแสดงออกของนักเรียนในการเรียนและการทำงาน โดยพยายามทำหน้าที่ต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ อย่างเต็มความสามารถเพื่อให้บรรลุจุดหมาย

ถวิล จันทร์สว่าง (2545, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่าหมายถึง การทำตามหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎระเบียบการงานตามที่ได้รับมอบหมาย การทำตามที่ตน การทำตามที่ตนได้พูดหรือได้ให้คำมั่นสัญญาไว้ และการยอมรับในสิ่งที่ตนเองได้พูดหรือได้กระทำลงไป ทั้งในด้านที่เป็นผลดีและข้อบกพร่องต่าง ๆ ทุกครั้ง

สิรินันท์ วรรณกิจ (2545, หน้า 13) ได้สรุปความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การที่บุคคลปฏิบัติงานต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ เอาใจใส่ ะมัดระวังที่จะทำงาน และติดตามผลงานที่ทำลงไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จด้วย และยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดี และผลเสียอีกทั้งยังไม่ปิดภาระหน้าที่ของตนเองให้แก่ผู้อื่น

จากความหมายของความรับผิดชอบตามที่นักจิตวิทยา นักการศึกษาและนักวิจัยได้ให้ความหมายไว้สามารถสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบหมายถึง ความสนใจ ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำงาน ด้วยความรู้สึกผูกพัน มีความพากเพียร และละเอียดรอบคอบ โดยจะแสดงออกในรูปของการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจนเป็นผลสำเร็จด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติตนด้วยความระมัดระวัง เอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค มีการติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เมื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย

ความหมายของความรับผิดชอบด้านการเรียน

จूरี่ตัน นันทัยทวิกุล (2538, หน้า 5) ได้กล่าวถึงความหมายของความรับผิดชอบต่อการศึกษาล่าเรียนว่า หมายถึงการที่นักเรียนศึกษาล่าเรียนจนประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน เข้าห้องเรียนและส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย เมื่อมีปัญหาหรือไม่เข้าใจบทเรียนก็พยายามศึกษาค้นคว้าซักถามอาจารย์ให้เข้าใจ เมื่อทำแบบฝึกหัดก็ยอมรับว่าทำผิดแล้วพยายามแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้อง

พรรณี ทองทับ (2545, หน้า 5) กล่าวว่า ความรับผิดชอบด้านการเรียน หมายถึงการที่นักเรียนสามารถปฏิบัติภารกิจที่ตนกระทำได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องให้ผู้อื่นต้องตักเตือนหรือควบคุม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ได้แก่การเอาใจใส่ต่อการเรียน ตั้งใจปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย ละเอียดรอบคอบ ตรงต่อเวลา ยอมรับผลงานที่ตนกระทำและปรับปรุงแก้ไขผลงานในหน้าที่ของตน

กมลวัฒน์ วันวิชัย (2545, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบด้านการเรียน หมายถึง การที่นักเรียนตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ในด้านการเรียนด้วยความตั้งใจและเอาใจใส่ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค รู้จักวางแผนการทำงานและแบ่งเวลาในการเรียน มีความละเอียดรอบคอบ การเข้าห้องเรียนตรงเวลา การปรึกษาครูเมื่อมีปัญหาด้านการเรียน การส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่กำหนด และพยายามปรับปรุงแก้ไขการทำงานให้ดีขึ้น

จากความหมายของความรับผิดชอบด้านการเรียนที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบด้านการเรียน หมายถึงพฤติกรรมในการเรียนที่สัมพันธ์กับเวลา ได้แก่ การเอาใจใส่ต่อการเรียน ความขยันหมั่นเพียร ความละเอียดรอบคอบ ตรงต่อเวลา รู้จักยอมรับและติดตามผลการกระทำของตน เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ และพยายามปรับปรุงแก้ไขผลงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

แม้ว่าความรับผิดชอบเป็นคุณธรรม จริยธรรมที่อยู่ในตัวบุคคล แต่สามารถสังเกตพิจารณาได้จากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาให้เห็นได้ จूरี่ตัน นันทัยทวิกุล (2538, หน้า 4-5) และอัมพา อรุณพราหมณ์ (2539, หน้า 37) ได้กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า ผู้มีความรับผิดชอบประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

1. เอาใจใส่เพื่อผลของงานนั้น
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความสามารถเต็มที่
4. กล้าเผชิญต่อความจริง

5. ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
6. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่อย่างดี
7. ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ผู้อื่น
8. มีความไว้วางใจได้
9. มีความตรงต่อเวลา
10. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์
11. มีความละเอียดรอบคอบ
12. ดูแลรักษาของส่วนรวมเสมือนของตนเอง
13. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
14. ชอบปรับปรุงงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเอง และที่มีต่อสังคมให้ดีขึ้น

กรรณาภรณ์ ดวงแจ่มกาญจน์ (2541, หน้า 7-8) ได้กล่าวว่าลักษณะของนักเรียนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีดังนี้

1. มีความเอาใจใส่ต่อการเรียนและงานที่ทำ ได้แก่การตั้งใจฟังขณะที่ครูสอนและงานที่ได้รับมอบหมาย การไม่นำสิ่งอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนหรือการทำงานขึ้นมาเล่นขณะที่ครูสอนและมอบหมายให้ทำ การนำอุปกรณ์การเรียนมาให้ครบ
2. ความเพียรพยายาม ได้แก่การอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและงานที่ทำความพยายามติดตามผลงานของตนที่ทำไปแล้วเพื่อแก้ไขปรับปรุงงาน
3. การตรงต่อเวลา ได้แก่การเข้าห้องเรียนให้ทันเวลา และการทำงานที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จทันและส่งตามเวลาที่กำหนด

นภคณ ภาวนะวิเชียร (2540, หน้า 70-71) กล่าวถึง ลักษณะพฤติกรรมหลักที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบว่าประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 5 ประการคือ

1. ตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่ ประกอบด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ คือ
 - 1.1 รับผิดชอบต่อสิ่งที่กระทำ
 - 1.2 ยอมรับว่าหน้าที่เป็นสิ่งที่ตนต้องทำ
 - 1.3 รู้สึกชอบต่อการกระทำหน้าที่
 - 1.4 รู้สึกว่าหน้าที่ของตนเป็นสิ่งสำคัญ
2. ทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจโดยไม่ต้องมีการบังคับ มีพฤติกรรม ดังนี้
 - 2.1 สนุกใจทำหน้าที่
 - 2.2 ควบคุมตนเองได้
3. ทำหน้าที่ด้วยความตั้งใจเอาใจใส่ พฤติกรรมส่วนนี้มีพฤติกรรมเสริมคือ

- 3.1 วางแผนในการทำหน้าที่ของตน
- 3.2 มีระเบียบวินัย
- 3.3 มีความซื่อสัตย์
- 3.4 มีความละเอียดรอบคอบ
- 3.5 มีสติ
- 4. ทำหน้าที่ต่อเนื่องจนงานเสร็จ พฤติกรรมส่วนนี้มีพฤติกรรมเสริมคือ
 - 4.1 มีความอดทน
 - 4.2 มีความเพียร
 - 4.3 มีการเตรียมการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
 - 4.4 มีมนุษยสัมพันธ์
 - 4.5 รักษาสุขภาพให้แข็งแรง
- 5. ขอมรับผลการกระทำของตน ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้
 - 5.1 ติดตามผลการกระทำของตน
 - 5.2 มีเหตุผล
 - 5.3 ปรับปรุงการกระทำของตน

สิรินันท์ วรรณกิจ (2545, หน้า 22) ได้รวบรวมเกี่ยวกับลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ พบว่าบุคคลที่มีความรับผิดชอบ มีลักษณะดังนี้

- 1. มีความอดทนอดกลั้น
- 2. ตรงต่อเวลา
- 3. มีความขยันขันแข็ง
- 4. รู้จักหน้าที่ของตนเองและกระทำตามหน้าที่อย่างดี
- 5. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
- 6. ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อย
- 7. มีความมุ่งมั่นในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
- 8. มีความปรารถนาที่จะทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ดีขึ้นกว่าเดิม
- 9. มีความซื่อสัตย์
- 10. มีความคิดก้าวหน้า
- 11. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์
- 12. ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น
- 13. มีการวางแผนในการทำงาน

14. มีความต้องการผลสำเร็จในการทำงาน
15. มีความเพียรพยายามในการทำงาน
16. มีความละเอียดรอบคอบ
17. มีการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้
18. เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม
19. ติดตามผลงานที่ได้กระทำลงไป
20. มีเหตุผล
21. รู้จักรักษาสีทิตของตนเองและเคารพสิทธิของผู้อื่น
22. เอาใจใส่ในการทำงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบจะมีลักษณะ

ต่อไปนี้

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
2. มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อหน้าที่การงาน
3. มีความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จในการงาน
4. มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามกฎหมาย
5. ยอมรับต่อสิ่งที่เกิดขึ้น
6. มีความพยายามในการทำงาน
7. มีความขยันขันแข็ง

ประเภทของความรับผิดชอบ

จอร์จตัน นันท์ทิวีกูล (2538, หน้า 5) ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบออกเป็น

8 ด้าน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส

ประพุดิตนอยู่ในศีลธรรมและละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามควรแก่ฐานะ จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ ศิรินันท์ วรรณกิจ (2545, หน้า 16) ที่กล่าวถึงความรับผิดชอบต่อตนเองว่า หมายถึงการที่บุคคลประพฤติปฏิบัติในด้านการรักษาสุขภาพของตนให้แข็งแรง สามารถจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคให้กับตนเองได้เหมาะสม เข้าห้องเรียนและส่งงานตรงตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสียตลอดจนรักษาสีทิตของตน

2. ความรับผิดชอบต่อการศึกษาเล่าเรียน หมายถึงการที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนจน

ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน เข้าห้องเรียนและส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย เมื่อมีปัญหาหรือไม่เข้าใจบทเรียนก็พยายามศึกษาค้นคว้าซักถามอาจารย์ให้เข้าใจ เมื่อทำแบบฝึกหัดก็ยอมรับว่าทำผิดแล้วพยายามแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้อง

3. ความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ อดทน ขยันหมั่นเพียร อดทน ต่อสู้อุปสรรคโดยไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงงานของตนให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนและป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียงานที่ตนรับผิดชอบ

4. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน หมายถึงการยอมรับการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนต่อผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไขให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ใคร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดีและกล้าเผชิญต่อความจริง

5. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึงการที่นักเรียนตั้งใจช่วยเหลืองานต่าง ๆ ภายในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตน รู้จักแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตามเพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาเมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจกัน เมื่อมีปัญหาที่ปรึกษาและให้พ่อแม่รับทราบปัญหาของตนทุกเรื่อง ช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านและอื่น ๆ

6. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน หมายถึงการที่นักเรียนช่วยดักเตือนและแนะนำเมื่อเห็นเพื่อนทำผิด ช่วยเหลือเพื่อนตามความถูกต้องเหมาะสมให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิดไม่เอาเปรียบเพื่อน เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

7. ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึงการที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนรักษาผลประโยชน์เกียรติยศชื่อเสียงของโรงเรียน ช่วยกันรักษาความสะอาดของโรงเรียน ไม่ขีดเขียนผนังห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม แต่งเครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อย ไม่ทะเลาะวิวาทกับโรงเรียนอื่น เมื่อโรงเรียนต้องการความร่วมมือหรือความช่วยเหลือก็เต็มใจให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจและความสามารถของตนเพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน

8. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึงการที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคมบำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้กับชุมชนและสังคมอย่างเต็มความสามารถช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้ ความสนุกเพลิดเพลินแก่ประชาชนตามความสามารถของตน ช่วยคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม เช่น

การรักษาสาธารณสมบัติต่าง ๆ

วัลภา ดวงชาทม (2539, หน้า 6) ได้กล่าวถึงประเภทของความรับผิดชอบในส่วนที่ไม่ใช่ความรับผิดชอบส่วนตนว่าเป็นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยให้รายละเอียดไว้ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่เกี่ยวกับครอบครัวว่า หมายถึงการที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจสนใจและตั้งใจที่จะปฏิบัติตนด้วยการเชื่อฟังคำแนะนำของบิดา มารดาช่วยเหลือกิจกรรมในบ้านตามโอกาสอันควร ไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัวเป็นคนสุภาพอ่อนน้อมต่อบิดามารดาและผู้อาวุโสช่วยรักษาและเชิดชูชื่อเสียงวงศ์ตระกูล

2. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่เกี่ยวกับเพื่อนว่า หมายถึงการที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจสนใจและตั้งใจที่จะปฏิบัติตนในการให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำแก่เพื่อนให้เขากระทำความดี มีความรักและความจริงใจต่อกัน มีความเสียสละไม่เอาเปรียบเพื่อนมีความเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน

3. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่เกี่ยวกับโรงเรียนว่า หมายถึงการที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจสนใจ และตั้งใจที่จะปฏิบัติตนตามระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนมีความใส่ใจขยันหมั่นเพียรที่จะศึกษาเล่าเรียน รู้จักรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน รู้จักช่วยเหลืองานหรือกิจกรรมของโรงเรียน รักษาและเชิดชูชื่อเสียงของโรงเรียนตามความสามารถ

4. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่เกี่ยวกับชุมชนว่า หมายถึงการที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจสนใจ และตั้งใจที่จะปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม รู้จักรับผิดชอบต่อทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา รู้จักประพฤติตนเป็นพลเมืองดี และสามารถช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ

ภาวนา เทียนขาว (2540, หน้า 11) และ ศิรินันท์ วรรณกิจ (2545, หน้า 19) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่เกี่ยวกับสังคมไว้สอดคล้องกันว่า หมายถึง การรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนและสังคม ป้องกันและแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ของสังคม คือปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมเป็นพิษ

สุภาณี วัคคีย์พรหม (2540, หน้า 35-36) กล่าวว่าความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่เกี่ยวกับสังคมของผู้นำกลุ่มว่าหมายถึง ผู้ที่รับผิดชอบต่อตนเองและรับผิดชอบต่อคนอื่นด้วย เมื่อได้รับมอบหมายภาระหน้าที่ การงานชิ้นหนึ่งจะต้องรับผิดชอบต่องานดังนี้

1. ต้องรับผิดชอบต่อในการจัดการทุกสิ่งทุกอย่างทั้งกำลังคนและกำลังวัตถุ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

2. ต้องรับผิดชอบต่อกระบวนการทำงานทุกขั้นตอนไม่ให้งงหวั่นไหวที่จำเป็นในกระบวนการ

การทำงานบกพร่อง

3. ต้องรับผิดชอบให้งานนั้นประสบผลสำเร็จทั้งปริมาณและคุณภาพตามที่กำหนดไว้
4. ต้องรับผิดชอบให้งานนั้นเสร็จสิ้นตามกำหนดเวลา
5. ต้องรับผิดชอบในการประสานงานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันให้สามารถดำเนินไป

ด้วยดี

6. ต้องทำให้นั้นดำเนินไปได้เร็วและดีกว่าโครงการที่ตั้งไว้แต่เดิม

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบแบ่งออกเป็นความรับผิดชอบต่อตนเอง อันได้แก่การที่บุคคลประพฤติปฏิบัติในด้านการรักษาสุขภาพของตนให้แข็งแรง สามารถจัดหา ครอบอุปโภคบริโภคให้กับตนเองได้เหมาะสม เข้าห้องเรียนและส่งงานตรงตามเวลาที่ได้รับ มอบหมาย ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในด้านการเป็นผลดีและผลเสีย ตลอดจนรักษาสีทิมของตนและความรับผิดชอบต่อสังคม อันหมายถึงการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะ ครอบครัว โรงเรียนและชุมชนอย่างเต็มกำลังความสามารถ ช่วยดูแลรักษาทรัพย์สมบัติของส่วนรวม ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหของผู้อื่น งดเว้นการกระทำอันเป็นผลเสียหายแก่ ครอบครัวและชุมชน ตลอดจนรักษาชื่อเสียงของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม

จะเห็นได้ว่า ความรับผิดชอบเป็นปัจจัยที่ช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมลงได้ นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้มาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียน เน้นพัฒนา ให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านความรับผิดชอบ เป็นอันดับแรก ซึ่งมุ่งหวังให้นักเรียน เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข ซึ่งหากจะกล่าวเรื่องความรับผิดชอบแล้วอาจกล่าวได้ว่า บุคคลที่มี ความรับผิดชอบจะได้รับผล ดังต่อไปนี้

1. จะทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันเวลา
2. จะเป็นที่น่าพอใจได้รับการยกย่องสรรเสริญ และเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม
3. จะเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับหลักจริยธรรมและหลักเกณฑ์ของสังคมโดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น
4. จะไม่เป็นต้นเหตุของความเลื่อมและความเสียหายแก่สังคม
5. จะช่วยให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและความสงบสุขแก่สังคม

บุคคลในสังคมไทยยังขาดความรับผิดชอบอยู่มาก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนา ความ รับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับคนไทยทุกคน สถาบันทางสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัวสถานศึกษาและ หน่วยงานต่าง ๆ ล้วนแต่อยู่ในฐานะที่ต้องช่วยเหลือกันปลูกฝังความรับผิดชอบให้กับคนไทย โดยเฉพาะเยาวชนที่กำลังจะเติบโตขึ้นเป็นกำลังสำคัญ

จากพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบข้างต้นจะพบว่า ผู้มีคุณลักษณะดังกล่าวมีส่วนสัมพันธ์กับผู้อื่น ดังนั้น ความรับผิดชอบจึงเป็นคุณลักษณะที่ดีของบุคคลอันเป็นผลทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองเป็นไปอย่างราบรื่นและทำให้สังคมสงบสุข ฉะนั้นการที่สังคมจะเป็นระเบียบและสงบสุขได้นั้นย่อมต้องประกอบด้วย พลเมืองที่มีความรับผิดชอบเป็นสำคัญ

ความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเอง

กระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 155 – 160) โดยกองวิจัยทางการศึกษา ได้เขียนคู่มือครู เรื่อง แนวการจัดทำแผนการสอนพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย เกี่ยวกับความรับผิดชอบ และการมีวินัยในตนเองของนักเรียนในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดยรอบคอบ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ทักษะย่อยและพฤติกรรมที่แสดงมีดังนี้

1. มีความมุ่งมั่นและทุ่มเทให้กับงานที่ทำงานสำเร็จ พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ ทำงานตามหน้าที่สำเร็จ ทำงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ แสดงผลงานปรากฏให้เห็นเด่นชัด
2. มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนางาน พฤติกรรมที่แสดงได้ บอกผลงานของการปฏิบัติงานในอนาคตได้
3. ยอมรับผลการกระทำของตน พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ รับฟังเหตุผล และข้อวิจารณ์ของผู้อื่นปรับปรุงและพัฒนางานตามข้อเสนอแนะ
4. รู้หน้าที่ พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ ปฏิบัติหน้าที่ตามข้อตกลงร่วมกันหรือปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย
5. แสวงหาความรู้ใหม่ที่เกิดประโยชน์ต่อการทำงาน พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ เลือกแหล่งความรู้มาพัฒนางาน

การมีวินัยในตนเอง หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์ข้อตกลงที่กำหนดขึ้น เพื่อให้เป็นแนวทางในการให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อให้อยู่อย่างราบรื่นมีความสุข ความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึกอบรมให้รู้จักปฏิบัติตน รู้จักควบคุมตนเอง ทักษะย่อยและพฤติกรรมที่แสดงมีดังนี้

- ตรงต่อเวลา พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ ปฏิบัติงานทันเวลาที่กำหนด
- วางแผนใช้เวลาในการทำงานและการดำเนินชีวิต พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ แบ่งเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวัน

- ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของหมู่คณะและเคารพกติกาของสังคม พฤติกรรมที่แสดงได้แก่
เคารพกฎหมายบ้านเมือง กฎจราจร ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม
- รู้จักประเมินตนเอง พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ บอกข้อดีข้อเสียในการทำงาน
- ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ แสดงมารยาทได้ถูกต้อง
ตามกาลเทศะอย่างสม่ำเสมอ
- ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น พฤติกรรมที่แสดงได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่แอบอ้างหรือนำของ
คนอื่นมาเป็นของตนเอง

หลักการและแนวคิดในการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเอง
จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในด้านความ
รับผิดชอบและการมีวินัยในตนเอง จะเห็นว่าแต่ละแนวคิดมีความเชื่อว่า

1. ความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่สำคัญสามารถฝึกได้ โดยเน้นให้มีการฝึกความ
รับผิดชอบให้แก่เด็กตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก หรืออยู่ในวัยอนุบาลโดยการฝึกตามระดับวุฒิภาวะค่อยเป็น
ค่อยไปและฝึกด้วยการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่องทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เริ่มจากการให้ทำงานง่าย ๆ
เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละคน เมื่อมอบหมายให้ทำแล้วก็ควรปล่อยให้เด็กทำด้วย
ตนเองอย่างเต็มที่ มีประสบการณ์ทำงานด้วยตนเอง ทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ปิด
ความรับผิดชอบให้ผู้อื่น ให้ทำงานสำเร็จเป็นชิ้นเป็นอันโดยไม่ละทิ้งงานที่ได้ทำไว้แล้วผู้ใหญ่เป็น
แต่เพียงผู้ให้คำแนะนำแก่เด็กเมื่อเขาเกิดปัญหาเท่านั้น

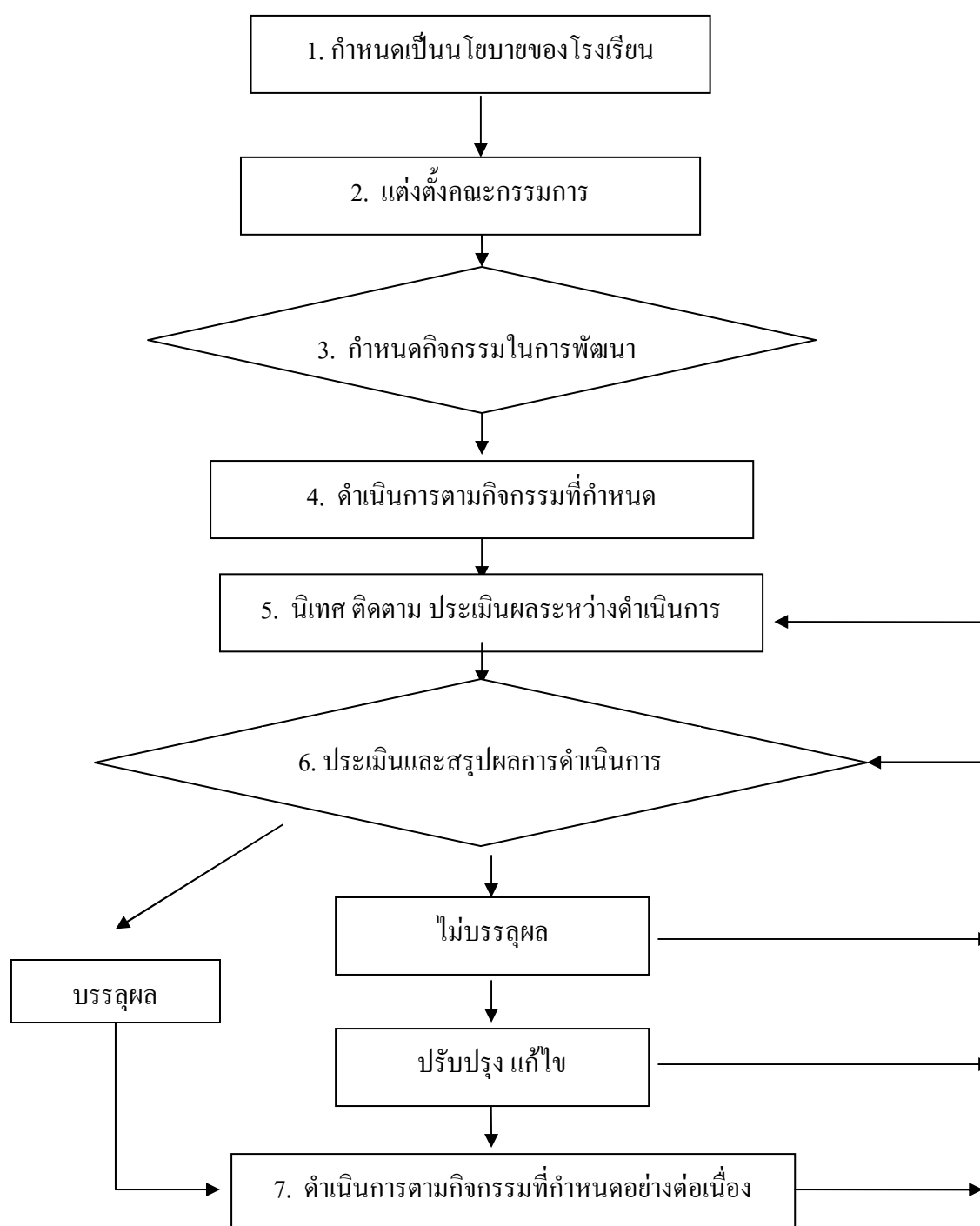
2. การมีวินัยในตนเอง

การสร้างวินัยไม่ควรจะมุ่งประเด็นอยู่ที่การลงโทษ แต่ควรจะเน้นไปในแนวให้การ
ฝึกอบรม และให้ความรู้มากกว่า ครูจะช่วยนักเรียนที่มีปัญหาให้สามารถปรับปรุงตัวเองได้อย่างไร
หรือจะสร้างความเข้าใจอันดีในหมู่คณะได้อย่างไร

ระบบการสร้างวินัยที่ดี ไม่ควรเน้นที่การลงโทษ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาในทางลบ จะ
ส่งผลกระทบแต่ในทางลบทั้งสิ้น แต่วิธีการที่ดีกว่านั้น คือ ทำให้เขาเข้าใจความต้องการและความ
จำเป็นขององค์กร และต้องการขอความร่วมมือเพื่อจะได้ไปสู่จุดหมายร่วมกัน

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพความรับผิดชอบ และการมีวินัยในตนเอง

จากหลักการและแนวคิดในการพัฒนาศักยภาพด้าน ความรับผิดชอบและการมีวินัยใน
ตนเองของนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ผู้เขียนได้เสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพ
ด้านความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเองของนักเรียนดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเอง

จากรูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและวินัยในตนเองของนักเรียนตามแผนภูมิที่มีทั้งหมด 7 ขั้นนั้น แนวทางที่สำคัญของครูผู้สอนคือ การกำหนดกิจกรรมในการพัฒนา ซึ่งการกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาสามารถกำหนดได้หลายแนวทาง ตัวอย่างเช่น

แนวทางที่ 1 การผลิตเอกสาร

การผลิตเอกสารที่จะนำมาใช้เป็นคู่มือในการดำเนินการปลูกฝังความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเองของนักเรียน ตัวอย่างเอกสาร เช่น

- คู่มือการบริหาร/ ดำเนินการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเองของนักเรียน
- คู่มือครูในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบ และการมีวินัยในตนเองของนักเรียน
- เอกสาร “การพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเองของนักเรียน” เป็นเอกสารความรู้สำหรับครู-อาจารย์ใช้ประกอบในการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเองของนักเรียน และแนวทางในการพัฒนาเสริมสร้างการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบ และการมีวินัยในตนเองของนักเรียน

แนวทางที่ 2 การสอนโดยใช้ชุดการสอน

การสอนโดยใช้ชุดการสอนเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเอง มีขั้นตอนในการปลูกฝังและพัฒนา 3 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 ให้ความหมาย ความสำคัญประโยชน์ และวิธีการปฏิบัติตน
- ขั้นตอนที่ 2 ให้คิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และทำความกระจ่างในค่านิยม
- ขั้นตอนที่ 3 ปลูกฝังและสร้างเสริมให้ควบคุมตนเอง ประพฤติและปฏิบัติได้ถูกต้องเป็น

กิจนิสัย

แนวทางที่ 3 การสอนโดยการสอดแทรกความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองแก่นักเรียน

การสอนโดยการสอดแทรกความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองของนักเรียนในรายวิชาต่าง ๆ ครูผู้สอนควรปลูกฝังให้กับนักเรียนในคาบที่สอน ในเรื่องต่าง ๆ เช่น

- การตรงต่อเวลา
- ความตั้งใจเรียน
- การช่วยเหลืองาน
- การเข้าร่วมกิจกรรม
- การปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน

แนวทางที่ 4 การใช้เทคนิคการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

การจัดกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ในรายวิชาต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังความรับผิดชอบ

และมีวินัยในตนเองของนักเรียน สามารถใช้เทคนิคการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เช่น

- การเรียนแบบร่วมมือ เช่น Stad, Jigsaw
- การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้
- บทบาทสมมติ
- สถานการณ์จำลอง
- การสอนโดยการอภิปรายปัญหา
- การเล่นนิทาน

ฯลฯ

แนวทางที่ 5 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร/ โครงการต่าง ๆ

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร/ โครงการต่าง ๆ โรงเรียนอาจดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ เช่น

- จัดกิจกรรมโฮมรูม (Home Room)
- ชุมนุมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
- ชุมนุมไต่สวน
- โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน
- โครงการเชิญวิทยากรท้องถิ่นมาบรรยาย
- โครงการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน
- โครงการศึกษาดูงานนอกสถานที่

แนวทางที่ 6 การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ควรจัดให้เอื้อต่อการพัฒนาความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองของนักเรียน เช่น

- จัดที่นั่งขยะไว้ตามจุดต่าง ๆ
- จัดที่จอดรถให้เป็นระเบียบ
- จัดป้ายนิเทศ ฯลฯ

กิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาความรับผิดชอบ เป็นการพัฒนาความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในเด็กโดยตรงซึ่งในคู่มือนี้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมไว้ 7 วิธี ได้แก่

1. การใช้สถานการณ์จำลอง

2. การทำค่านิยมให้กระจ่าง
3. การปรับพฤติกรรม
4. การสร้างเสริมลักษณะนิสัย
5. การสอนที่เน้นการพัฒนาศักยภาพ
6. การสอนแบบนာฏการ
7. การแสดงบทบาทสมมติ

การใช้สถานการณ์จำลอง

การใช้สถานการณ์จำลอง หมายถึง การเรียนการสอนที่อาศัยสถานการณ์ที่สร้างขึ้นจากเนื้อหาในบทเรียนหรือการจำลองสถานการณ์ที่เป็นจริงมาใช้ในบทเรียนหรือการจำลองสถานการณ์ที่เป็นจริงมาใช้ในชั้นเรียน โดยจัดให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียนในแต่ละคาบ คาบละ 1 สถานการณ์ และสถานการณ์นั้นจะต้องง่ายต่อการทำความเข้าใจของนักเรียน แล้วให้นักเรียนเข้าร่วมในสถานการณ์นั้น ๆ ตามบทบาท ความรับผิดชอบและหน้าที่ที่ครูมอบหมายให้นักเรียนจะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสถานการณ์ตามที่ได้รับรู้ด้วยตนเอง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลอง

1. การสำรวจวิเคราะห์ ขั้นนี้เป็นการศึกษาและสำรวจจุดประสงค์การเรียนรู้ ศึกษาสถานการณ์ประเภทต่าง ๆ ของเขต เนื้อหาวิชา แล้ววิเคราะห์ดูว่า สถานการณ์ชนิดใดที่ให้ประโยชน์ต่อการเรียนรู้มากที่สุด
2. กำหนดจุดประสงค์ เป็นการกำหนดว่าต้องการให้นักเรียนเปลี่ยนพฤติกรรมอะไรบ้างเมื่อเรียนรู้สถานการณ์แล้ว
3. การคัดเลือกสถานการณ์พิจารณาเลือกสถานการณ์ที่เป็นจริงและสอดคล้องกับจุดประสงค์ มาดัดแปลงให้เหมาะกับการสอนในชั้นเรียน โดยสถานการณ์นั้นต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกวิเคราะห์ตัดสินใจและก่อให้เกิดการเรียนรู้และทักษะที่ต้องการมากที่สุด
4. กำหนดโครงสร้างของสถานการณ์จำลองการกำหนดโครงสร้างนี้ประกอบด้วย การกำหนดจุดประสงค์ของสถานการณ์จำลองบทบาทของผู้ร่วมกิจกรรมแต่ละคน เตรียมข้อมูลเนื้อหา กำหนดสถานการณ์ที่เหมือนจริงในสังคม ลำดับขั้นของเหตุการณ์ เวลา และปัญหาจากสถานการณ์และสรุปอภิปราย
5. การสร้างและออกแบบสื่อการเรียนและสร้างกฎเกณฑ์ ดำเนินการสร้างและออกแบบสื่อการเรียนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบกิจกรรม เช่น บัตรคำ รูปภาพ บัตรคำสั่ง ฯลฯ ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนด และกำหนดเงื่อนไขและขั้นตอนการทำงานหรือการแสดงตามลำดับเหตุการณ์

6. การทดลองใช้ นำสถานการณ์จำลองที่สร้างเสร็จไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มอื่น ก่อน เพื่อตรวจหาข้อบกพร่องของวิธีการ ภาษา ตลอดจนการใช้สื่อการเรียนและเงื่อนไขต่าง ๆ ว่า ควร ปรับปรุงแก้ไขในจุดใดบ้าง เพื่อให้สถานการณ์จำลองสมบูรณ์และเหมาะสมต่อการนำไปใช้ มากที่สุด

การทำค่านิยมให้กระจ่าง

การทำค่านิยมให้กระจ่าง (Value Clarification: VC) หมายถึง กระบวนการพัฒนาหรือ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลตามแนวของค่านิยมของตน โดยมุ่งเน้นให้บุคคลได้เกิด กระบวนการคิดและตัดสินใจด้วยตนเองภายหลังที่ได้รับฟังเหตุการณ์หรือข้อมูลต่าง ๆ จากกลุ่มเพื่อ ประกอบการตัดสินใจ ขั้นตอนของการทำค่านิยมให้กระจ่างมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับค่านิยม จริยธรรมจากกรณีตัวอย่าง ภาพ เกม นิทาน การแสดง บทบาทสมมติ หรืออื่น ๆ
2. ให้คิดและตัดสินใจด้วยเหตุผลของตนเอง
3. ให้ร่วมกันคิดหาเหตุผลตัดสินใจโดยกลุ่มย่อย 4-5 คน
4. ให้ร่วมกันคิดหาเหตุผลและตัดสินใจโดยกลุ่มใหญ่ (ทั้งชั้นเรียน)
5. ร่วมกันสร้างข้อตกลง กติกา หรือกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติของนักเรียนทุกคน

การปรับพฤติกรรม

การสอนแบบนี้เป็น การนำหลักพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ขั้นตอนการสอน มีดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเส้นฐาน (Base-Line) ครูสังเกตพฤติกรรมนักเรียน

ระยะที่ 2 ครูประกาศระเบียบของชั้นเรียน (Rule)

ระยะที่ 3 ครูให้การเสริมแรงเมื่อนักเรียนแสดงพฤติกรรม

การเสริมสร้างลักษณะนิสัย

การสอนเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยใน การงานของนักเรียน อาศัยแนวคิดจากทฤษฎี การเรียนรู้ทางจิตวิทยา 3 ทฤษฎี คือทฤษฎีการทำค่านิยมให้กระจ่าง ทฤษฎีการปรับพฤติกรรมและ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม มาผสมผสานกัน โดยใช้หลักการพัฒนาพฤติกรรมที่คำนึงถึงการ จัด เงื่อนไขหรือสถานการณ์และผลกรรมที่ได้รับให้เหมาะสมกับนักเรียน

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แบ่งเป็น 2 ระยะ มีรายละเอียด ดังนี้

ระยะแรก: ครูจัดประสบการณ์ควบคุมตนเอง

ขั้นที่ 1 การสร้างความตระหนัก

- 1.1 ให้นักเรียนทำกิจกรรมสร้างความตระหนัก

- 1.2 นักเรียนแสดงความคิดเห็นและตอบคำถามเป็นรายบุคคล
- 1.3 นักเรียนแสดงความคิดเห็นเป็นกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่
- 1.4 นักเรียนร่วมกันกำหนดข้อตกลงหรือพฤติกรรมที่ควรกระทำ
- 1.5 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปข้อตกลงและวางเกณฑ์พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของชั้นเรียนร่วมกัน

ขั้นที่ 2 การให้ตัวแบบ

- 2.1 ครูจัดตัวแบบให้นักเรียนสังเกต
- 2.2 ครูชี้แนะให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรม
- 2.3 ครูให้การเสริมแรงตัวแบบเมื่อแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์
- 2.4 ครูให้การเสริมแรงนักเรียนเมื่อแสดงพฤติกรรมเลียนแบบ

ขั้นที่ 3 การปรับพฤติกรรม

- 3.1 ครูกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการเสริมสร้าง
- 3.2 ครูกำหนดผลกรรม
- 3.3 ครูวางเงื่อนไขการให้ผลกรรม
- 3.4 ครูระงับการเสริมแรง เมื่อนักเรียนแสดงพฤติกรรมคงที่

ระยะหลัง: ครูให้นักเรียนควบคุมตนเอง

- 4.1 นักเรียนกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายของตน
- 4.2 นักเรียนบันทึกพฤติกรรมของตน
- 4.3 นักเรียนเสริมแรงตนเอง
- 4.4 นักเรียนประเมินตนเอง

การสอนที่เน้นการพัฒนาศักยภาพ

การสอนที่เน้นการพัฒนาศักยภาพอาศัยแนวคิด ทฤษฎีของการพัฒนาศักยภาพโดยรวมของนักเรียนใน 3 องค์ประกอบหลักคือ ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต (ประกอบด้วย ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร) ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน (ประกอบด้วย ทักษะการจัดการการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ความขยัน อดทน ประหยัด และอดออม) และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม (ประกอบด้วย การควบคุมตนเองได้ ความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเอง การช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละ มุ่งมั่นพัฒนา) แนวคิดของการพัฒนาได้กำหนดบทบาทของครูให้ใช้กระบวนการวิจัยในการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

ขั้นตอนของการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ มีดังนี้

ขั้นที่ 1 การเตรียมการสอน

- 1.1 สำรวจศักยภาพของนักเรียน
- 1.2 วิเคราะห์หลักสูตรและจุดประสงค์รายวิชาการที่สอน
- 1.3 วางแผนและออกแบบการสอน
- 1.4 กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ทั้งด้านเนื้อหาและการพัฒนาศักยภาพ
- 1.5 วิเคราะห์เนื้อหาและความคิดรวบยอด
- 1.6 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชาการที่สอนและพัฒนาศักยภาพแต่ละด้านให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้
- 1.7 กำหนดวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ทั้งก่อนสอน ระหว่างสอนและหลังสอน
- 1.8 จัดเตรียมสื่อและเครื่องมือการประเมินผลการเรียนรู้ตามที่ระบุในแผน

ขั้นที่ 2 การสอน

- 2.1 วัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนก่อนสอน
- 2.2 แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้
- 2.3 จัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ตามแผนที่ได้กำหนดไว้
- 2.4 ให้การเสริมแรงนักเรียนตามความเหมาะสมและกระตุ้นให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่
- 2.5 สังเกตและบันทึกพฤติกรรมนักเรียนในระหว่างดำเนินกิจกรรม
- 2.6 บันทึกปัญหาที่พบและผลการจัดกิจกรรมท้ายแผน เพื่อการปรับปรุงกิจกรรมในครั้งต่อไปให้ดีขึ้น

ขั้นที่ 3 การวัดและประเมินผล

- 3.1 วัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนหลังสอน
- 3.2 สรุปผลการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้พร้อมข้อเสนอแนะ

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงและพัฒนา

- 4.1 นำข้อมูลทั้งหมดมาใช้ในการปรับปรุงแผนการสอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
 - 4.2 นำแผนที่ปรับปรุงแล้วไปใช้ในการสอนครั้งต่อไป
- รูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเอง มีขั้นตอนการพัฒนาประกอบด้วย
1. ให้นักเรียนรู้ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ และวิธีการปฏิบัติตน
 2. ให้คิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และทำความกระจ่าง

3. ปลุกฝังและสร้างเสริมให้ควบคุมตนเอง ประพฤติ ปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัย

การสอนแบบนาฏการ

การสอนแบบนาฏการ หมายถึง การแสดงต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อการถ่ายทอดความหมาย หรือสื่อความหมายให้ผู้ดูเข้าใจ โดยใช้การแสดงท่าทางต่าง ๆ ตามธรรมชาติ ตามประสบการณ์ที่มีอยู่ หรืออาจสร้างขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับจุดประสงค์และสภาพการณ์ในการเรียนการสอน เพื่อสร้างความเข้าใจและความสนุกสนาน จัดว่าเป็นการแสดงที่ใช้ทักษะทางความคิด

ประเภทของนาฏการ นาฏการแบ่งได้เป็น 5 ประเภทคือ

1. การแสดงบทบาท หมายถึงการแสดงที่ไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้า ใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที สมมติสถานการณ์ให้ผู้แสดงบทบาทไปตามลักษณะนิสัยของตัวละครในเรื่อง
2. ละครใบ้ และภาพหุ่นชีวิต ละครใบ้คือ การแสดงท่าทางโดยไม่มีการใช้คำพูดเลยและต้องแสดงให้ผู้ดูรู้เรื่อง ส่วนภาพหุ่นชีวิต คือการให้ผู้แสดงอยู่นิ่ง ๆ ในท่าทางที่เหมาะสมโดยไม่มีการพูดหรือเคลื่อนไหวใด ๆ
3. การแสดงกลางแปลง การแสดงนี้จะต้องใช้คนจำนวนมาก และแสดงนอกอาคารเพื่อถ่ายทอดศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ
4. การแสดงละคร คือการนำเรื่องราวในบทเรียนมาแสดงเป็นละครประกอบการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะให้นักเรียนแสดงหรือเป็นการจัดไปชมละครก็ได้ การแสดงละครเป็นการสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ อุปนิสัย และวัฒนธรรมของสังคมได้เป็นอย่างดี
5. หุ่น ได้แก่ หุ่นกระบอก หุ่นชัก หุ่นสวมมือ หุ่นนิ้วมือ และหุ่นเสียบไม้ ซึ่งผู้แสดงจะใช้มือหรือนิ้วในการชักเพื่อให้หุ่นเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ไปตามบทบาทของเรื่อง

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบนาฏการ มีดังนี้

1. ขั้นนำ ทำได้โดย
 - 1.1 ให้นักเรียนฟังเทปบันทึกเสียงหรือรูปภาพ
 - 1.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสนทนาเกี่ยวกับสิ่งที่ได้รับ (ในข้อ 1.1)
2. ขั้นสอน มีขั้นตอน ดังนี้
 - 2.1 การเตรียมการด้วยวิธีดังนี้
 - 2.1.1 แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อย
 - 2.1.2 ครูชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับการแสดงบทบาท
 - 2.1.3 ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มประชุมวางแผนกันในการเตรียมบท แบ่งหน้าที่และกำหนดตัวแสดง
 - 2.2 การแสดง ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมาแสดง โดยใช้เวลาประมาณกลุ่มละ 7-8

นาที่ระหว่างที่แสดงให้กลุ่มอื่น ๆ คอยสังเกตการณ์ พร้อมทั้งจดบันทึกส่วนดี และข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นทั้งที่เกี่ยวกับเนื้อหาและการแสดง

3. ขึ้นอภิปรายและสรุปผล ครูนักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาและในการแสดงพร้อมทั้งข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขต่อไป

4. ขึ้นประเมินผล ทำได้ดังนี้

4.1 สังเกตจากปริิษาหาหรือหรือวางแผนร่วมกัน

4.2 สังเกตจากการแสดง

4.3 สังเกตจากการสนทนาซักถามในระหว่างการสอน

การแสดงบทบาทสมมติ

การสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ เป็นการสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ความรู้สึก นึกคิด และเข้าใจคนอื่นโดยการให้นักเรียนแสดงบทบาทของคนที่ไม่ใช่ตนเอง การสมมติบทบาทและการจัดสภาพการณ์ให้นักเรียนแสดงความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ จากสภาพการณ์ที่สมมติขึ้น ภายหลังการแสดงจะต้องมีการสรุปผลของบุคคลที่นักเรียนสวมบทบาทนั้น

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทนั้น

1. ขึ้นเตรียมการ

1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ

1.2 กำหนดสถานการณ์และบทบาทสมมติ

2. ขึ้นแสดง

2.1 การอุ่นเครื่อง เริ่มจากการที่ครูเล่าเรื่องหรือสถานการณ์ให้นักเรียนเกิดความสนใจที่จะเรียนและติดตามเรื่องโดยอาจใช้สื่อ เช่นรูปภาพที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่องเป็นสื่อในการอธิบายเรื่องราว

2.2 การเลือกตัวผู้แสดง ครูอาจให้นักเรียนแบ่งกลุ่มย่อย ๆ กลุ่มละ 5-6 คน และให้ตัวแทนกลุ่มออกมาจับสลาก กำหนดบทบาทที่ครูเตรียมไว้

2.3 การจัดฉากแสดง

2.4 การเตรียมผู้สังเกตการณ์

2.5 การเตรียมพร้อมก่อนแสดง

2.6 การแสดง หลังจากนักเรียนในกลุ่มทำความเข้าใจบทบาทที่กลุ่มตนได้รับแล้วก็ให้แต่ละคนออกมาแสดงตามลำดับเนื้อเรื่อง

3. ขึ้นวิเคราะห์และอภิปรายผล เป็นการอภิปรายร่วมกันโดยใช้เหตุผลตรงไปตรงมาเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสดงออก

4. ขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุป ครูควรกระตุ้นให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ที่มีส่วนสัมพันธ์กับเรื่องที่ศึกษา ขั้นนี้ช่วยให้นักเรียนได้แนวคิดกว้างขวางขึ้น และส่งเสริมให้นักเรียนได้เห็นว่าสิ่งที่เรียนนั้นเกี่ยวข้องกับความเป็นจริง นักเรียนสามารถหาข้อสรุป หรือได้แนวคิดรวบยอดที่ตนสามารถเข้าใจได้อย่างดี และให้นักเรียนบันทึกลงสมุดแบบฝึกหัดไว้เป็นรายบุคคล

รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบ

คำว่า "รูปแบบ หรือ Model" เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว รูปแบบจะหมายถึง สิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นรูปแบบของอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น รูปแบบจำลองสิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชนบท รูปแบบในการหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นผู้แทนราษฎร เป็นต้น พจนานุกรม Contemporary English ของลองแมน (Longman, 1987, p.668) ให้ความหมายไว้ 5 ความหมาย แต่โดยสรุปแล้วมี 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ (1) Model ที่หมายถึง แบบย่อส่วนของจริง ความหมายนี้ตรงกับภาษาไทยว่า แบบจำลอง เช่นแบบจำลองเรือดำน้ำ เป็นต้น (2) Model ที่หมายถึง สิ่งของหรือคนที่น่าสนใจใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูแบบอย่างนักเรียนแบบหรือแม่แบบในการวาดภาพศิลป์ เป็นต้น (3) Model ที่หมายถึงแบบหรือรุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์รุ่น 864x เป็นต้น

พจนานุกรมการศึกษาของ กูด (Good, 1973) ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบเอาไว้ 4 ความหมายคือ

- (1) เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
- (2) เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบเช่น ตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนแบบ เป็นต้น
- (3) เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการ หรือแนวคิด
- (4) เป็นชุดของปัจจัยหรือ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจจะเขียนออกเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์ หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

จากความหมายของรูปแบบทั้งหมดที่กูดรวบรวมเอาไว้ นั้น พอจะสรุปได้ว่ารูปแบบมีสองลักษณะคือ รูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และรูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ โทซี และแครอลล์ (Tosi & Carroll, 1982,

p. 163) กล่าวถึงเอาไว้ว่า รูปแบบเป็นนามธรรมของของจริงหรือภาพจำลองของสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะมีตั้งแต่รูปแบบอย่างง่าย ๆ ไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ เช่นแบบจำลองหอยสมุดแห่งชาติ แบบจำลองเครื่องบินขับไล่เอฟ 16 เป็นต้น

2. ประเภทของรูปแบบ

สแตนเนอร์ (Steiner, 1999) ได้กล่าวถึงความหมายของรูปแบบคือ สิ่งของสิ่งหนึ่งที่กำลังคล้อยคลึงกับสิ่งของอีกสิ่งหนึ่งจำแนกความหมายออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) เป็นแบบจำลองที่ออกแบบมาจากของจริงเช่นแบบจำลองของเครื่องบินเอฟ 16 ลำเล็ก ๆ ที่จำลองมาจากเครื่องบินเอฟ 16 ของจริง รูปแบบเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model for) เป็นแบบจำลองที่สร้างออกแบบไว้เพื่อใช้เป็นต้นแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ต้องสร้างแบบจำลองก่อนเพื่อนำไปเป็นต้นแบบเพื่อผลิตของจริง

2. รูปแบบเชิงมโนทัศน์ (Conceptual Model) แบ่งออกเป็น

2.1 รูปแบบเชิงความคิดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Conceptual Model-of) คือแบบจำลองที่สร้างขึ้นโดยจำลองมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว

2.2 รูปแบบเชิงความคิดเพื่อสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Conceptual Model-for) คือแบบจำลองสร้างขึ้นเพื่อใช้อธิบายทฤษฎี

สำหรับรูปแบบในเชิงสังคมศาสตร์หมายถึง ชุดของข้อความในเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจเพื่อใช้นิยามคุณลักษณะ หรือบรรยายคุณสมบัติ นั้น ๆ ให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย ดังนั้นรูปแบบจึงไม่ใช่การอธิบายหรือบรรยายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุมเพราะจะทำให้มีความซับซ้อนมากเกินไปและยากต่อการเข้าใจ รูปแบบควรมีคุณสมบัติ 2 ประการคือ มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา และสามารถนำไปใช้หาข้อสรุปเพื่ออธิบายทำนายหรือควบคุมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง

นักวิชาการต่าง ๆ ได้แบ่งประเภทของรูปแบบไว้หลายลักษณะซึ่งแตกต่างกันไป เช่น คีฟส์ (Keeves, 1988, pp. 561-565) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์เอาไว้ 4 ประเภทคือ

- Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรมเช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบเทียบกับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้นนักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับ นักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

- Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิหรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น

- Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

- Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์กันระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดามารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้าน และระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

โจอี้ และเวล (Joyee & Weil, 1985) ได้ศึกษาและจัดแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดหลักการ หรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนารูปแบบนั้น ๆ และได้แบ่งกลุ่มรูปแบบการสอนเอาไว้ 4 รูปแบบคือ

1. Information-Processing Model เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียน และแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. Personal Model รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล และการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบและปฏิบัติต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย

3. Social Interaction Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

4. Behavior Model เป็นกลุ่มของรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียน มากกว่าการพัฒนาโครงสร้างทางจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้

จากลักษณะการแบ่งประเภทของรูปแบบของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดที่หนึ่งนั้นบอกให้ทราบถึงลักษณะการเขียนรูปแบบว่ามีลักษณะ ส่วนการแบ่งประเภทของรูปแบบในแบบที่สองและสามนั้น เป็นการแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดพื้นฐานในการเสนอรูปแบบในการบรรยาย อธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นหลัก

3. การพัฒนารูปแบบ

กีฟส์ (Keeves, 1988, p.560) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ 4 ประการคือ

1. รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (ของตัวแปร) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรงแบบธรรมดาทั่วไปนั้นก็มีประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ
2. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกต และหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
3. รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นนอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. นอกจากคุณสมบัติต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้าง มโนทัศน์ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบพบว่า การพัฒนารูปแบบนั้นอาจจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปแล้วอาจจะแบ่งออกเป็นตอน ๆ คือ การสร้างรูปแบบ (Construct) และการหาความตรง (Validity) ของรูปแบบวิลเลอร์ (Willer, 1967, p. 83 cited in Keeves, 1988) ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้น ๆ

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องนี้พอสรุปได้ว่า การสร้างรูปแบบ (Model) นั้นไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้ (Intensive Knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่จะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนาแล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น แล้วนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป

โดยสรุปแล้วการพัฒนารูปแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่คือ การสร้างรูปแบบ และการหาคุณภาพของรูปแบบ

การวิเคราะห์เนื้อหา

หลักการเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหามาจากภาษาอังกฤษว่า Content Analysis มีความหมายว่าเป็นวิธีวิทยาการวิจัยที่ใช้กระบวนการหลายแบบมาสรุปอ้างอิงผลที่ได้จากข้อความ หลักการสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหา คือ การจำแนกคำ กลุ่มคำ ประโยคจากข้อความเข้ากลุ่มจากนั้น จึงจัดกลุ่ม

นำเสนอข้อค้นพบพร้อมทั้งแปลความหมาย (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2538, หน้า 12 อ้างอิงจาก Weber, 1985) ส่วน อุทุมพร จามรمان (2533, หน้า 98) ได้กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหาหรือการวิเคราะห์เนื้อเรื่องเป็นเทคนิคทางการวิจัยอย่างหนึ่งเพราะต้องอาศัยกระบวนการจัดการทำข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งความเชื่อถือได้ คือ ความหมายกันได้อย่างมีระบบก็เป็นตัวเลขได้และมีความเป็นปรนัย

ลักษณะทั่วไปในการวิเคราะห์เนื้อหาโดย คริพเพนดอร์ฟ (Krippendorff, 1980) มีดังนี้

1. มีข้อมูลให้นักวิเคราะห์และข้อมูลนี้ต้องมีลักษณะที่สื่อความหมาย
2. มีเนื้อหาหรือประเด็นที่จะวิเคราะห์
3. ความรู้ของนักวิเคราะห์ที่จะทำการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับความเป็นมา
4. การอ้างอิงต้องอาศัยสถิติปัญหาเพราะเป็นงานสมอง
5. ความตรง (Validity) เป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่ง

ปัญหาที่สำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหา คือ กระบวนการลดขนาดของข้อมูลลงจากข้อมูลจำนวนมาก ๆ ที่ได้มาลดลงมาเป็นเนื้อหากลุ่มต่าง ๆ ปัญหาที่ตามมาในเรื่องนี้คือความสม่ำเสมอและความเชื่อถือได้ของการจัดประเภทของเอกสาร แหล่งข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เนื้อหา ความเชื่อถือได้ข้อมูลนี้มักจะมาจากการกำหนดคำสำคัญครอบคลุมเนื้อหา (จิตรา เติมย์, 2540, หน้า 77 อ้างอิงจาก Weber, 1985, p. 15) ปัญหาที่สำคัญอีกปัญหานี้คือความตรง (Validity) แยกเป็น 2 แบบ คือ ความตรงภายในกับความตรงภายนอก (Internal and External Validity) และสมาคมจิตวิทยาอเมริกัน (อุทุมพร จามรمان, 2533, หน้า 106) ได้จำแนกหลักความตรงไว้คือ ความตรงของข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (Data Related Validity) ความตรงทางภาษา (Semantic Validity) ความตรงของการสุ่ม (Sampling Validity) ความตรงของผล (Product Oriented Validity) ความตรงเชิงสัมพันธ์ (Correlation Validity) ความตรงเชิงทำนาย (Predictive Validity) และ ความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity)

ความเชื่อถือได้หรือความเที่ยง (Reliability) คริพเพนดอร์ฟ (Krippendorff, 1980) ได้กล่าวถึงความเที่ยง (Reliability) ในการวิเคราะห์เนื้อหา มี 3 แบบ คือ (จิตรา เติมย์, 2540, หน้า 77 อ้างอิงจาก Weber, 1985, pp. 16-17)

1. ความแน่นอน (Stability) หมายถึง ความตรงที่เกิดจากตัวผู้วิเคราะห์เนื้อหาเองในการวิเคราะห์ เช่น ใช้คำสำคัญในความหมายที่คงที่แน่นอนตลอดการวิเคราะห์
2. ความเที่ยงของผลวิเคราะห์ในกรณีที่มีการวิเคราะห์หลายคน (Reproducibility or Interceder Reliability) หมายถึง หากมีผู้วิเคราะห์หลายคนใช้คำสำคัญในการวิเคราะห์อย่างเดียวกันต้องได้ผลอย่างเดียวกันหรือต้องเกิดความเข้าใจอย่างเดียวกัน
3. ความถูกต้อง (Accuracy) เป็นความเชื่อถือได้ตามมาตรฐาน

การออกแบบการวิเคราะห์เนื้อหา มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. ขั้นตอนของการออกแบบการวิเคราะห์เนื้อหา มีดังนี้ (จิตรา เติมีย, 2540, หน้า 78

อ้างอิงจาก Weber, 1985, pp. 22-24)

1.1 การกำหนดหน่วยในการบันทึก ซึ่งประกอบด้วย 5 แบบ คือ

1.1.1 คำ จะต้องกำหนดความหมายของคำให้ชัดเจน โดยเฉพาะกรณีทีวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์ ซึ่งไม่สามารถแยกความแตกต่างของคำที่มีหลายความหมายได้

1.1.2 ความหมายของคำ ในกรณีคำนั้นมีหลายความหมาย หรือเป็นสำนวนที่ใช้ความหมายต่างจากคำนั้น

1.1.3 ประโยค เพื่อการแยกกลุ่มความหมายการวิเคราะห์ประโยคจะช่วยให้วิเคราะห์ความหมายต่างจากคำนั้น

1.1.4 คำโครง หมายถึง คำโครงตลอดทั้งเอกสารทีวิเคราะห์ ซึ่งบางครั้งอาจต้องแยกย่อยออกเป็นกลุ่ม ๆ ก่อน

1.1.5 ย่อหน้า การคิดมาทั้งย่อหน้าเพื่ออธิบายเรื่องที่ต้องการวิเคราะห์นั้น ทำให้เกิดความเที่ยงและความตรงได้ยาก ควรจะแยกได้กลุ่มคำน้อยลงหรือคำจะดีกว่าขอบเขตแคบ ๆ เช่น บทบรรณาธิการ การใช้หน่วยวิเคราะห์เป็นเอกสารทั้งเล่ม

1.2 การกำหนดการจัดประเภท ผู้วิเคราะห์ต้องใช้การตัดสินใจ 2 เรื่อง คือ

1.2.1 การกำหนดประเภทต้องแยกจากกัน (Exclusive)

1.2.2 การกำหนดขอบเขตของประเภทแต่ละประเภท (Narrow or Broad)

1.3 การทดลองบันทึกเนื้อหา เป็นวิธีการที่ทำให้การจัดประเภทมีความชัดเจน

1.4 การประเมินความถูกต้อง ในที่นี้หมายถึงความถูกต้องการวิเคราะห์

1.5 การทบทวนแนวในการบันทึกข้อมูล ต้องมีการทบทวนหากไม่แน่ใจในความเที่ยงของการบันทึกทุกครั้ง เพราะอาจเกิดจากแนวทางที่กำหนดไว้ไม่ชัดเจน

1.6 การย้อนกลับไปขั้นตอนที่ 3 หลังจากทบทวนแนวทางการบันทึกแล้วต้องเริ่มการทดลองบันทึกอีกครั้ง จนกระทั่งแน่ใจในความเที่ยง

1.7 การบันทึกทั้งหมด เมื่อแน่ใจในความเที่ยง การออกแบบโปรแกรมคำสั่งในคอมพิวเตอร์ และแนวทางในการบันทึกแล้ว

1.8 การประเมินความเที่ยงหรือความถูกต้อง หลังจากทุกขั้นตอนได้ดำเนินการไปแล้ว จะต้องมีการประเมินอีกครั้ง

2. วิธีการต่าง ๆ ในการจัดประเภทเนื้อหา

2.1 การให้ความหมายของคำ โดยจัดทั้งเป็นแบบพจนานุกรมมีการแสดงความหมาย

คำใกล้เคียงที่อยู่ในมโนทัศน์เดียวกัน การสร้างพจนานุกรมของการวิเคราะห์เนื้อหาต้องประกอบไปด้วย ชื่อประเภท ความหมาย แนวทางในการบันทึกคำ และประเภทของกลุ่มคำ โดยสร้างเป็นตารางตัวอย่างดังนี้ ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการให้ความหมายของคำ

คำย่อ	คำเต็ม	ความหมาย
งปม.	งบประมาณ	แผนการใช้ทรัพยากรในช่วงเวลาหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย จำนวน และรายการที่ใช้

การสร้างตารางความหมายของคำที่ใช้ควรจะมีดัชนีคำที่เรียงลำดับตามตัวอักษรให้เพื่อสะดวกในการอ้างอิง

2.2 การให้ลำดับชั้นของคำ ในคำสำคัญที่เลือกวิเคราะห์คำเดียวกันนั้นอาจมีลำดับชั้นของคำ ซึ่งต้องอธิบายไว้ด้วยแผนภูมิ

2.3 การคาดคะเนหรือการอ้างอิงความหมายของคำ ในการกำหนดความหมายนั้นจะทำให้เกิดปัญหาเรื่องความเที่ยง ดังนั้นต้องให้ความหมายของคำมีความถูกต้องอ้างอิงได้

2.4 การวิเคราะห์ผล ผลของการวิเคราะห์เนื้อหาอาจจะมีทั้งส่วนที่เป็นแก่นและส่วนเสริม ดังนั้นผู้วิเคราะห์ต้องระบุให้ชัดเจน

2.5 การวิเคราะห์กลุ่มคำเพื่อแสดงผลเดียว เมื่อแยกประเภทของคำและให้ความหมายของคำแล้วจะต้องจัดกลุ่มคำซึ่งอาจอยู่ในเอกสารหลายประเภท เพื่อมาสร้างผลของการวิเคราะห์เดียวกัน

เทคนิคในการวิเคราะห์เนื้อหา

สิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการในการวิเคราะห์เนื้อหา คือ

1. การคัดเลือกข้อมูลที่จะศึกษาไม่ว่าจะเป็นเอกสารและอื่น ๆ จะต้องครอบคลุมและถูกต้อง

2. การจัดการทำฐานข้อมูล

2.1 การกำหนดคำสำคัญในเนื้อหา

2.2 การกำหนดน้ำหนักของคำสำคัญ เช่น ความถี่ของการใช้คำสำคัญ

3. การวิเคราะห์ (อุทุมพร จามรมาน, 2533, หน้า 104) มีลำดับขั้นตอน

3.1 การวิเคราะห์ความสำคัญ

3.2 การจัดกลุ่ม

3.2.1 การจัดเรียงลำดับ

3.2.2 การจัดวงจร

3.2.3 การจัดเหลี่ยม

3.3 การจัดตามเมตริก

3.3.1 การเรียงลำดับ

3.3.2 การเรียงตามช่อง (Interval)

3.3.3 การเรียงตามอัตราส่วน โดยจุดเริ่มต้นเป็นศูนย์

เมื่อจัดกลุ่มการวิเคราะห์แล้วสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ 3 แบบ คือ

1. การสรุปข้อมูลในรูปการบรรยายแจกแจงความถี่
2. การสรุปข้อมูลในรูปแบบความสัมพันธ์
3. การสรุปข้อมูลแบบเปรียบเทียบผล

หลังจากนั้นเป็นการนำเสนอรายงานในรูปแบบของการเสนอรายงานการวิจัยรวมทั้งต้องมีการประเมินผลการวิเคราะห์โดยตรวจสอบกับวัตถุประสงค์ด้วย

การกำหนดประเภทของข้อมูล

แฟรנקเอลและวอลล์เลน (Fraenkel & Wallen, 2003, pp. 486-488) เขียนเกี่ยวกับการจัดแบ่งประเภทของข้อมูลไว้ในหนังสือการออกแบบและประเมินงานวิจัยทางการศึกษาอย่างไรมีความว่าหลังจากที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเนื้อหาที่จะศึกษาอย่างชัดเจนที่สุดแล้ว ผู้วิจัยจำเป็นอย่างที่จะต้องนำข้อมูลมาจัดแบ่งประเภทให้สอดคล้องกับหัวข้อที่จะศึกษาค้นคว้า (ภาพที่ 20-2) ประเภทของข้อมูลที่กำหนดขึ้นมานั้นจะต้องชัดเจนอย่างมากจนกระทั่งว่าหากมีผู้วิจัยท่านอื่นมาศึกษาข้อมูลเดียวกันก็จะพบผลที่เป็นแก่นสารที่เหมือนกัน และในข้อมูลประเภทเดียวกันก็จะพบในจำนวนครั้งที่เท่ากันด้วย

สมมุติว่าผู้วิจัยท่านหนึ่งสนใจที่จะศึกษาถึงความถูกต้องของภาพลักษณ์หรือความคิดที่นำเสนอไว้ในหนังสือแบบเรียนภาษาอังกฤษระดับมัธยมปลาย ผู้วิจัยตั้งคำถามว่า เนื้อหาที่ปรากฏหรือภาพที่นำเสนอให้หนังสือเล่มนั้นผิดเพี้ยนไปจากข้อเท็จจริงเพียงไร และถ้ามันผิดเพี้ยนจริง เกิดขึ้นในลักษณะใด ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงที่สนใจนั้น

ประการแรก ผู้วิจัยจะต้องวางแผนการคัดเลือกหนังสือและลำดับเนื้อหาจากที่สามารถหาได้ซึ่งในที่นี้ก็คือหนังสือแบบเรียน ข้อมูลจะค่อย ๆ ถูกจัดแบ่งเป็นประเภทซึ่งผู้วิจัยได้ระบุขึ้นตามที่ผู้วิจัยเห็นว่าสอดคล้องกับประเด็นสำคัญของเรื่องที่จะศึกษา

ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกประเด็นเฉพาะที่เกี่ยวกับภาพลักษณ์ของสุภาพสตรีที่ถูกนำเสนอใน

หนังสือ โดยเริ่มต้นจากการเลือกหาตัวอย่างหนังสือที่จะนำมาวิเคราะห์ (ในกรณีนี้อาจจะเป็นหนังสือแบบเรียนที่ใช้ในระดับใดระดับหนึ่งของโรงเรียนที่เฉพาะเจาะจง) ต่อจากนั้นประเภทก็จะเริ่มถูกกำหนดขึ้น หนังสืออธิบายภาพลักษณะของสุภาพสตรีไว้อย่างไร? สุภาพสตรีมีลักษณะอย่างไรทั้งทางด้านกายภาพ ด้านอารมณ์ และด้านสังคม? คำถามเหล่านี้จะนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อแบ่งประเภทซึ่งในเวลาเดียวกันก็จะถูกแยกให้เป็นประเภทย่อย ๆ ลงไปอีก ดังตัวอย่างที่เห็นในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ประเภทของสุภาพสตรีในหนังสือแบบเรียนสังคมศึกษา

ลักษณะทางกายภาพ	ลักษณะทางอารมณ์	ลักษณะทางสังคม
สีผม	อบอุ่น	เชื้อชาติ
สีตา	สันโดษ	ศาสนา
ความสูง	มั่นคงปลอดภัย	อาชีพ
น้ำหนัก	กระวนกระวายไม่ปลอดภัย	รายได้
อายุ	ไม่เป็นมิตร	ที่อยู่อาศัย
ทรงผม	กระตือรือร้น	อายุ
อื่น ๆ	อื่น ๆ	อื่น ๆ

นักวิจัยอีกท่านหนึ่งอาจสนใจที่จะศึกษาทัศนคติของความสัมพันธ์ลึกซึ้งที่แตกต่างกัน ที่ถูกนำเสนอในสื่อต่าง ๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และสวีเดน แหล่งข้อมูลที่จะวิเคราะห์ได้ดีที่สุดและเป็นไปได้คือ ภาพยนตร์ แม้ว่าการจัดกลุ่มประเภทหลักและประเภทย่อย ๆ ที่จะค้นพบนั้นจะค่อนข้างยากก็ตาม ตัวอย่างเช่น การแบ่งประเภทความสัมพันธ์ 3 แบบของแคเรน ฮอนนี คือ ประเภทก้าวหน้า ประเภทถอยหนี และประเภทต่อต้าน ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ได้ถูกกำหนดไว้ก่อนล่วงหน้าแล้ว ผู้วิจัยเพียงแต่หาตัวอย่างที่สอดคล้องกับการแบ่งประเภทที่ถูกจัดแบ่งไว้แล้ว ตัวอย่างการแบ่งประเภทพฤติกรรมอื่น ๆ เช่น การทำลายผู้อื่น การแสดงออกที่เขี้ยวหนัดแค้น การกอดจูบ และการปฏิเสธคำขอร้อง เหล่านี้ก็เป็นการจัดแบ่งประเภทที่อาจเกิดขึ้นได้จากข้อมูลที่เหมือน ๆ กัน

การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่ออีกวิธีหนึ่งคือ การแบ่งประเภทตามเนื้อที่หรือเวลาที่ใช้ ตัวอย่างในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา หนังสือสิ่งพิมพ์ได้ให้เนื้อที่สำหรับการแสดงของนักเรียนหรือเรื่องทางการศึกษาไว้จำนวนกี่นิ้ว? หรือสถานีโทรทัศน์ได้ให้เวลากับการนำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ

ชุมชนในชนบทกีนานี? หรือเวลาที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอเรื่องที่รุนแรงกับเรื่องที่ไม่รุนแรง แตกต่างกันอย่างใด?

กระบวนการในการจัดแบ่งประเภทซึ่งเกิดขึ้นมาจากข้อมูลที่มีนั้นบ่อยครั้งเป็นเรื่องที่ซับซ้อน ดังตัวอย่างของการสัมภาษณ์ที่แสดงไว้ในตารางที่ 3 มันเป็นการถอดคำพูดของครูจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ในตัวอย่าง ทั้งประเภทและหัวข้อเรื่องได้ถูกระบุเขียนไว้ด้านข้างของเอกสารนั้น เพื่อเตือนให้ผู้วิจัยได้ทราบประเด็นประเภทที่ชัดเจน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตัวอย่างของการกำหนดคำสำคัญในบทสัมภาษณ์

คำสำคัญ	บันทึกการสัมภาษณ์	หัวข้อ
ชุมชนปิด	<p>ผู้สัมภาษณ์: ลูกพี่ ท่านได้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนกรีนฟีลในเรื่องอะไรบ้าง? และมันเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาในชุมชนอย่างไร?</p> <p>ลูกพี่: ขอบคุณค่ะ ฉันคิดว่ากรีนฟีลเป็นชุมชนปิด ผู้คนในชุมชนมีความสนใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน เราอยากจะทำจริงๆ ว่าลูกหลานของเรากำลังทำอะไรกันอยู่และอยากจะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับพวกเขาด้วย แต่ในทางตรงข้ามเด็ก ๆ อาจมองว่าถูกจับตาอย่างใกล้ชิดเกินไป อย่างที่คุณพูดว่า สุขภาพของชุมชนในตัวมันเองสะท้อนได้ชัดเจนในสถานศึกษา ฉันคิดนะ โดยรวมแล้ว</p>	สัมพันธของความเป็นชุมชน
สุขภาพของชุมชนหรือ ค่านิยมในชุมชน	<p>ชุมชนของเราค่อนข้างจะเป็นอนุรักษ์นิยม และต้องการที่จะแน่ใจว่า นักเรียนที่ได้รับการอบรมสั่งสอนในสถานศึกษาจะนำสิ่งเหล่านั้นไปปฏิบัติสู่การสร้างค่านิยมในชุมชน</p>	
การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่น่ากลัว	<p>(ฉันคิดว่า พวกคุณครูคงจะบอกว่า “คุณก็รู้ว่าสิ่งที่เราสอนนั้นคือพื้นฐานการอ่าน การเขียนและคณิตศาสตร์”) คุณก็รู้การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่น่ากลัว..... บางครั้งเราก็ต้องพยายามทำในวิธีหรือสิ่งที่แตกต่างกันออกไปด้วย</p>	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

คำสำคัญ	บันทึกการสัมภาษณ์	หัวข้อ
ทักษะการมอง อนาคตของคนที่มี พรสวรรค์	<p>ผู้สัมภาษณ์ : ในส่วนของการสร้างความเป็นผู้นำในชุมชน กรีนฟิลด์นั้นได้กำหนดกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องไว้หรือไม่?</p> <p>ลูซี่ : ฉันคิดว่า ผู้คนในกรีนฟิลด์ของเรานั้นมีทักษะการมองอนาคตที่ดีมาก แต่โดยภาพรวมของชุมชนของเรา ฉันมองไม่เห็นภาพความเป็นผู้นำนั้น ฉันคิดว่าเรามีคนที่มีความพรสวรรค์ที่ไม่น่าเชื่อถือ และพวกเขาจะรู้สึกหงุดหงิดที่ไม่สามารถทำในสิ่งที่อยากทำได้ เช่น</p>	

ข้อความประจักษ์กับข้อความซ่อนเร้น

ในการดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา นั้นผู้วิจัยสามารถค้นหาได้จากข้อความทั้งที่ประจักษ์และซ่อนเร้น เนื้อหาทั้งสองลักษณะนี้แตกต่างกันอย่างไร? ข้อความประจักษ์ เป็นข้อความที่สื่อออกมาอย่างปรากฏชัดโดยเนื้อหา อาทิ ปรากฏเป็นตัวอักษร รูปภาพ รูปจำลอง และอื่น ๆ ที่เห็นได้ด้วยตาหรือหูของเรา ไม่มีความหมายที่เป็นนัยอื่นแอบแฝงอยู่ ตัวอย่างเช่น การศึกษาว่าหลักสูตรการเรียนช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์หรือไม่? ผู้วิจัยอาจจะนับจากจำนวนครั้งที่ปรากฏของคำว่า “การคิด” ในวัตถุประสงค์ที่ปรากฏในโครงการสอนของหลักสูตร เป็นต้น

ในทางตรงกันข้าม ข้อความซ่อนเร้น ในเนื้อหาเอกสารจะเกี่ยวข้องกับความหมายที่แอบแฝงอยู่ภายในเนื้อหาคำพูดหรือภาพที่แสดงนั้น จากตัวอย่างเดียวกันกับที่กล่าวมาเพื่อเข้าใจถึงความหมายที่ซ่อนเร้น ผู้วิจัยอาจจะอ่านโครงสร้างเนื้อหาโดยตลอดหรือตัวอย่างที่น่าเสนอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับกิจกรรมในชั้นเรียนและเนื้อหางานที่นักศึกษาได้รับมอบหมายซึ่งนักศึกษาต้องไปค้นคว้าเพื่อนำเสนอ จากสิ่งนี้ผู้วิจัยจะสามารถประเมินโดยภาพรวมได้ว่ามีความหมายโยงไปถึงการพัฒนาการคิดวิเคราะห์หรือไม่ แน่นอนที่สุดแม้ว่าผู้วิจัยได้รับข้อมูลจากจำนวนครั้งของข้อความเชิงประจักษ์มาแล้วจากคำ “การคิด” ที่ปรากฏในเอกสาร แต่ก็มิได้หมายความว่านั่นคือทั้งหมดแล้วของประเด็นที่กำลังจะศึกษา

อย่างไรก็ตามทั้งสองวิธีมีทั้งข้อดีและข้อเสีย การกำหนดรหัสของข้อความประจักษ์มีข้อดีที่ค้นหาง่ายและน่าเชื่อถือ เช่นเมื่อผู้วิจัยอีกท่านหนึ่งมาค้นหาข้อความจากข้อมูลเดียวกันแล้วพบว่ามีความถี่ของคำหรือวลีที่เหมือนกัน นอกจากนั้นยังทำให้ผู้อ่านรายงานทราบได้อย่างชัดเจน

ว่า คำว่า “การคิด” ได้รับการวัดมาอย่างไร แต่ในทางตรงกันข้ามคำที่ปรากฏนั้นอาจจะไม่แสดงถึงความเที่ยงตรงกับวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา เพราะมันเป็นเพียงการนับคำที่ปรากฏเท่านั้น แต่ไม่ได้หมายความว่านั่นคือทั้งหมดที่แสดงให้เห็นถึงทักษะการคิดที่ได้รับการพัฒนาในหลักสูตรที่ศึกษาหรือไม่จำเป็นเสมอไปที่คำ ๆ นั้นจะบ่งบอกถึง “การคิดที่ลึกซึ้ง”

ส่วนประโยชน์ของข้อความซ่อมเร้นคือการได้มาซึ่งความหมายที่อยู่ภายใต้ข้อความหรือภาพที่แสดงออกมาซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ เป็นไปได้ที่ผู้วิจัยสองคนใช้วิธีการวัดที่แตกต่างกันแต่สามารถสรุปได้ถึงความหมายของการคิดวิเคราะห์ที่เหมือนกัน ในเวลาเดียวกัน กิจกรรมหรืองานที่มอบหมายที่ถูกพิจารณาโดยผู้วิจัยคนแรกว่า มันสามารถแสดงถึงการคิดวิเคราะห์ แต่อาจได้รับการตัดสินจากผู้วิจัยคนที่สองว่าไม่ใช่หรือไม่ชัดเจนทีเดียว เกณฑ์ที่นำมาใช้พิจารณาบ่อย ๆ คือ ต้องเห็นตรงกันร้อยละ 80 แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าผู้วิจัยจะได้กำหนดคำสำคัญไว้ทั้งหมดแล้ว ก็ไม่มีใครสามารถรับรองได้ถึงความสม่ำเสมอของการระบุคำสำคัญนั้น ยิ่งไปกว่านั้นผู้อ่านจะไม่มี ความชัดเจนถึงเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ใช้ในการตัดสินว่ามีที่มาอย่างไร

ดังนั้น ทางออกที่ดีที่สุดคือการใช้ทั้งสองวิธี บทความหรือเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์จะได้มาซึ่งคำสำคัญที่ตรงกับสิ่งที่สื่อจริง ๆ ถ้าผู้วิจัยใช้วิธีการพิจารณาทั้งแบบประจักษ์และแบบซ่อนเร้นที่เชื่อถือได้และเที่ยงตรงอย่างมีเหตุผล อย่างไรก็ตามถ้าการประเมินของผู้วิจัยจะก็คนก็ตามใช้ทั้งสองวิธีที่กล่าวมานั้น แต่มีผลที่ไม่สอดคล้องกัน (แม้จะไม่มีความคิดเห็นใดในโลกที่ตรงกันที่สุด) บางทีอาจจะต้องทิ้งคำสำคัญนั้นไปและเป็นไปได้ที่จะต้องมาพิจารณาวิเคราะห์กันใหม่ทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีความเป็นมาที่ยาวนานในการสืบหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับชุมชน อุตสาหกรรม บริษัท และองค์กรอื่น ๆ ในทางการศึกษาก็เช่นเดียวกันมีลักษณะที่เป็นไปเพื่อการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคม มากกว่าการแก้ไขปัญหาการสอนที่เจาะจงเฉพาะของครูในชั้นเรียนหรือเป็นประเด็นปัญหาภายในสถานศึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นการวิจัยเชิงสังคมและชุมชนและเน้นการให้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยหรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เหล่านี้เป็นผลการศึกษาของเปาโล แฟร์เร ชาวอเมริกาใต้ เจอร์เจน ฮาเบอร์มาส์ นักทฤษฎีชาวเยอรมัน และนักคิดในยุคปัจจุบันเช่น สตรีเฟน เคมมีส และ เออร์เนสต์ สตริงเจอร์ ชาวออสเตรเลีย (Schmuck, 1997) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้มีลักษณะในเชิงปฏิบัติการเพื่อสืบหาข้อเท็จจริง โดยปกติการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้เป็น

การรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตามมันการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณก็อาจมีความเป็นไปได้ด้วยเช่นเดียวกัน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีชื่อเรียกได้หลายชื่อ แต่ที่เรียกกันบ่อย ๆ คือ “การสืบค้นข้อเท็จจริงบนพื้นฐานของชุมชน” (Stringer, 1999, p. 9) “การวิจัยโดยการกระทำร่วมกัน” หรือ “การวิจัยด้วยการวิพากษ์วิจารณ์” (Mills, 2000, p.7) หรือ “การวิจัยแบบมีส่วนร่วม” (Kemmis & McTaggart, 2000, p. 567) โดยใช้วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Act) การสังเกต (Observe) และการประเมินผลย้อนกลับ (Reflect) (Hopkins, 2004, p. 46) ซึ่งในความหมายโดยรวมแล้วก็คือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” นั่นเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือ เพื่อการปรับปรุงคุณภาพของคนในองค์กร ชุมชนและชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว (Stringer, 1999) แม้ว่าหลายประเด็นจะเหมือนกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการของครูหรือของสถานศึกษา แต่ประเด็นที่แตกต่างกันออกไปก็คือการมีส่วนร่วมกันบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในความพยายามปรับปรุงพัฒนา และการมอบอำนาจให้กับบุคลากรและองค์กรทางการศึกษา เมื่อนำมาประยุกต์ในวงการศึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีจุดเน้นที่การปรับปรุงพัฒนางานให้ดีขึ้นและการสร้างพลังอำนาจให้กับบุคคลแต่ละคนในสถานศึกษา การจัดระบบการศึกษาและชุมชนรอบ ๆ สถานศึกษา นอกจากนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมยังมีพื้นฐานความคิดที่ชัดเจนในการปรับแนวทางของกระบวนการสืบหาข้อเท็จจริงของผู้วิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวบรวมข้อมูล ในวัตถุประสงค์และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการสืบหาข้อเท็จจริง

ผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความต้องการในการแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียนและครู ตัวอย่างเช่นปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และปัญหาชั้นเรียนในสังคมของเราที่อาจจะเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้

- การศึกษาเฉพาะประเภทหรือกลุ่มนักเรียน
- การพัฒนาหลักสูตรเฉพาะสาขาวิชา
- แบบเรียนที่ขาดบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือขาดเนื้อหาสำคัญทางวัฒนธรรม

และศีลธรรม

- การประเมินผลที่เน้นการความล้มเหลวของผู้เรียนมากกว่าการเรียนรู้ที่ได้รับ
- การศึกษากลุ่มนักเรียนที่เก็บตัวในชั้นเรียนในการเรียนแบบมีส่วนร่วม
- ความไม่เสมอภาคของการจัดสรรเงินเดือนที่ให้กับบุคลากรชายมากกว่าบุคลากรหญิง

ในวิทยาลัย เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาประเด็นปัญหาที่อยู่ในความสนใจเหล่านี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

แบบมีส่วนร่วมต้องการกระบวนการที่มีพื้นฐานบนความเสมอภาคและมีหลักของการรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะเปิดรับฟังความคิดเห็นของทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเด็นที่กำลังศึกษา โดยอาศัยการรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของทุกฝ่ายดีขึ้น ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยต้องสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดี กำหนดกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กำหนดกลุ่มเป้าหมายหลัก กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้วิจัย และการสร้างบรรยากาศภายในบริบทของสนามวิจัย (Stringer, 1999) ค่านิยมทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตก็เป็นประเด็นที่สำคัญ ซึ่งอาศัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการดังกล่าวนี้จะนำมาซึ่งมุมมองใหม่สำหรับโรงเรียน ชุมชน สโมสรเยาวชน และกลุ่มคุณธรรมจริยธรรมภายในสถานศึกษา

เคมมิส และวิลคินสัน (Kemmis & Wilkinson, 1998) ได้สรุปลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ 6 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งผู้วิจัย

ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจว่าแต่ละบุคคลถูกสร้างใหม่โดยอาศัยการปฏิบัติการทางสังคมแบบมีส่วนร่วม เมื่อนำมาประยุกต์กับทางการศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอาจเป็นการศึกษาการทำงานเป็นทีมของครู เป็นต้น

2. รูปแบบการวิจัยเป็นการศึกษาโดยอาศัยการมีส่วนร่วม หมายความว่า แต่ละบุคคลแต่ละฝ่ายศึกษาตนเอง ระหว่างกระบวนการศึกษานี้ พวกเขาดำเนินการตรวจสอบว่าตนเองมีความเข้าใจอย่างไร มีทักษะ ค่านิยม รวมถึงความรู้ของตนเองในปัจจุบันทั้งในแง่ที่ดีและแง่ที่เป็นอุปสรรคนั้นมีอะไรบ้าง ตัวอย่างเช่น ครูผู้สอนต้องการศึกษาตนเองเพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีขึ้นในการปฏิบัติงานของพวกเขา และความรู้เหล่านี้ได้สร้างแนวทาง (และอุปสรรค) ให้กับครูต่อการทำงานกับผู้เรียนหรือไม่

3. รูปแบบการวิจัยเป็นการลงมือปฏิบัติและทำงานร่วมกัน ทำงานร่วมกันเพราะว่าการค้นหาความจริงนี้จะสำเร็จได้ด้วยผู้อื่น เป็นการลงมือปฏิบัติเนื่องจากว่าเป็นการสำรวจการกระทำของ ชุมชน ผลผลิตของความรู้ โครงสร้างขององค์กรทางสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะลดการกระทำที่เป็นอุปสรรคที่ไม่สมเหตุสมผล ลดการสูญเสีย ลดความอยุติธรรม หรือความไม่พึงพอใจลง ตัวอย่างเช่น ครูอาจต้องทำงานร่วมกับครูคนอื่น ๆ เพื่อลดการสูญเสียและระดับของความไม่พึงพอใจของการทำงานแบบร่วมศูนย์ในโรงเรียนซึ่งทำให้ขาดผลงานนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์ เป็นต้น

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการปฏิบัติการที่จุลประภาที่สร้างสรรค์

เพื่อให้หลุดออกจากอุปสรรคของความไม่สมเหตุสมผล และโครงสร้างการทำงานที่ไม่เหมาะสมที่จำกัดมิให้เกิดการพัฒนา ตัวอย่างเช่น จุดประสงค์ของการศึกษาเพื่อมุ่งไปยังการเปลี่ยนแปลงกระบวนการบริหารงานแบบรวมอำนาจของครูในสถานศึกษา การปรับกระบวนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้น เป็นต้น

5. วัตถุประสงค์อย่างหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลได้หลุดพ้นจากอุปสรรคที่พบในสื่อ ในภาษา ในกระบวนการทำงาน และในความสัมพันธ์ของอำนาจที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ตัวอย่างเช่น ครูอาจได้ความกดดันจากกฎระเบียบของโรงเรียนซึ่งทำให้รู้สึกว่าไม่ได้รับอำนาจในการดูแลผู้เรียนในชั้นเรียน

6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยอาศัยการสะท้อนกลับมาไตร่ตรองครุ่นคิด และเน้นในเรื่องของการนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติ สิ่งนี้เกิดขึ้นในรูปแบบของการไตร่ตรองอย่างเป็นพลวัตกับการลงมือกระทำ เมื่อครูไตร่ตรองถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองในโรงเรียนควบคู่ไปกับการลงมือปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำอีกหลาย ๆ ครั้ง พร้อมกับทบทวนประเด็นปัญหาที่ต้งไว้ กับสิ่งที่ได้เรียนรู้และสิ่งที่กระทำสำเร็จจากผลของการปฏิบัตินั้น เป็นต้น

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถแสดงให้เห็นถึงวงจรที่เป็นพลวัตในการค้นหา การคิดและการกระทำได้ดีที่สุด สตริงเจอร์ (Stringer, 1999) เราเรียกกระบวนการนี้ว่า “พลวัตแห่งการกระทำร่วมกัน” ดังแสดงให้เห็นดังรูปด้านล่างนี้ รูปแบบดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ระยะคือการค้นหา การคิด และการกระทำ สิ่งเหล่านี้บอกเราว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นเป็นการวิจัยที่ไม่เกิดขึ้นแบบเส้นตรงที่แน่นอน แต่เป็นกระบวนการทำซ้ำ การปรับการดำเนินการและการแปลความหมาย

สตริงเจอร์ (Stringer, 1999, p. 17) เขียนถึงวงจรการปฏิบัติที่มีปฏิสัมพันธ์กับกันและกันของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการค้นหา การคิด และการกระทำอย่างชัดเจนมากขึ้น สตริงเจอร์เน้นถึงความสำคัญของ การค้นหา เพื่อทำให้เกิดภาพที่จะทำให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจในเหตุการณ์ที่พวกเขาได้ประสบอยู่ ช่วงการค้นหาประกอบด้วย การรวบรวมข้อมูล (เช่น โดยอาศัยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการศึกษาเอกสาร) การบันทึกและการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการสร้างและการรายงานผลให้กับผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายได้รับทราบ **ช่วงการคิด** หมายถึงการตีความประเด็นปัญหาอย่างลึกซึ้งและกำหนดความสำคัญก่อนหลังของ การกระทำ **ช่วงการกระทำ** เป็นการแก้ไขปัญหาเชิงปฏิบัติต่อปัญหาที่ได้ระบุไว้ ช่วงนี้รวมไปถึงการกำหนดแผนและทิศทางการดำเนินการ ตัวอย่างเช่น วัตถุประสงค์ หน้าที่ ผู้รับผิดชอบ รวมไปถึงความปลอดภัยของแหล่งข้อมูล และยังรวมไปถึงการนำแผนการที่ได้กำหนดไว้ไปปฏิบัติ การให้กำลังใจกับผู้ร่วมงาน และการประเมินผลประสิทธิภาพและความสำเร็จในการปฏิบัตินั้น ๆ วงจรการปฏิบัติที่มี

ปฏิสัมพันธ์กันและกันนี้เป็นเสมือนพลังที่เป็นพลวัตของการกระทำร่วมกันอย่างต่อเนื่องในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

แม้ว่าจะมีความแตกต่างระหว่างการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แต่รูปแบบทั้งสองยังมีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันคือ การวิจัยที่เป็นการปฏิบัติการจะเน้นการเข้าใจลักษณะเหล่านี้ก็จะช่วยให้ท่านได้ออกแบบการวิจัยของตนเองหรือ อารมณ์งานวิจัยหรือประเมินงานวิจัย และใช้ผลการศึกษาร่วมกันเพื่อลงมือปฏิบัติเพื่อลงมือในเอกสารวรรณกรรมบทที่ 2 ของงานวิจัยได้ดียิ่งขึ้น ลักษณะเหล่านี้คือ

1. ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการปฏิบัติ
2. ศึกษาการปฏิบัติของผู้วิจัย-นักการศึกษาเอง
3. เป็นการร่วมมือกันระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกของกลุ่ม
4. เป็นกระบวนการพลวัตที่หมุนเวียนไปมาอย่างต่อเนื่องระหว่างการไตร่ตรอง

การรวบรวมข้อมูล และการลงมือปฏิบัติ

5. การพัฒนาแผนการปฏิบัติการที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาเชิงปฏิบัติที่สนใจ
6. การขยายผลของการวิจัยกับโรงเรียนในท้องถิ่น ชุมชน และบุคลากรทางการศึกษา

ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการปฏิบัติ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาจริง ๆ ที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาดังนั้น ผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในเชิงปฏิบัติซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ทันทีกับการศึกษา ประเด็นปัญหาอาจเกี่ยวกับครูในชั้นเรียนเพียงคนเดียวหรือครูหลายคนในแผนกหรือฝ่ายต่าง ๆ อาจจะเป็นปัญหาของโรงเรียนในชุมชน หรือ นโยบายหรือโครงสร้างของโรงเรียนที่เป็นอุปสรรคต่ออิสรภาพและการทำงานของแต่ละคน หรืออาจเป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับบุคคลที่อาศัยอยู่ในอำเภอ ในเมืองนั้น ๆ การวิจัยดังกล่าวนี้ได้มีความประสงค์เพื่อสร้างความรู้ในตัวเอง แต่เพื่อที่จะพัฒนาและประยุกต์ใช้กับเป้าหมายเฉพาะ ณ เวลานั้น ๆ

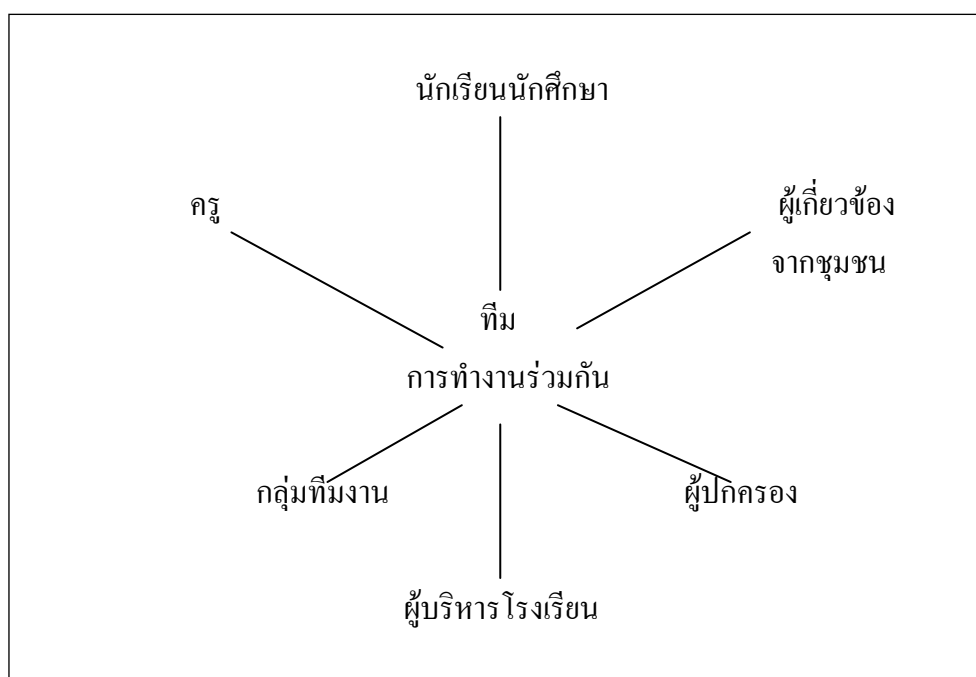
ศึกษาการปฏิบัติของผู้วิจัย-นักการศึกษา

ผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการจะศึกษาและสนใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเองมากกว่าไปศึกษาประเด็นปัญหาของผู้อื่น ในกรณีนี้ผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการจึงเกี่ยวข้องกับตนเองโดยเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของผู้อื่นในขอบเขตของการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ประเด็นปัญหาในโรงเรียนหรือเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การวิจัยดังกล่าวมีลักษณะของการศึกษาสถานการณ์ที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้วิจัยเอง เป็นการไตร่ตรองในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาเพื่อพัฒนาตนเอง เหมือนกับการที่ผู้วิจัยต้องการปรับปรุงการจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนการสอนของตนให้ดีขึ้น

ขึ้น ผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการทำการทดลองด้วยตนเอง ตรวจสอบการกระทำและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และต่อจากนั้นก็นำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาเป็นพื้นฐานของการปรับปรุงสร้างการกระทำใหม่ในอนาคต ดังนั้น จึงเรียนการวิจัยแบบนี้ว่า “พลวัตของการไตร่ตรองตนเอง”

เป็นการร่วมปฏิบัติการกับผู้อื่น

ผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น เป็นการร่วมมือกับกลุ่มสมาชิกที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย กลุ่มสมาชิกเหล่านี้อาจเป็นสมาชิกภายในกลุ่ม สมาชิกภายในโรงเรียนหรือกลุ่มบุคคลภายนอกเช่นผู้เชี่ยวชาญทางการวิจัยหรือกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน การเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลภายนอกนั้นไม่ได้เป็นเพียงการรวบรวมหรือการนำข้อมูลต่าง ๆ มาให้เท่านั้น แต่มีความหมายไปถึงการเข้ามามีบทบาทในการคิด การกระทำ การรับรู้และเกี่ยวข้องไปพร้อม ๆ กันกับกลุ่มสมาชิกอื่น ๆ ในเรื่องที่จะวิจัยนั้น (Stringer, 1999) มันรวมไปถึงการสร้างบรรยากาศของการยอมรับและความสัมพันธ์ที่ร่วมมือกัน การสื่อสารด้วยรูปแบบที่จริงใจและเหมาะสม และการรวมบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาทุกคนทุกกลุ่มมาช่วยเหลือกัน แต่ละบุคคลอาจมีหน้าที่ที่แตกต่างกันไปพร้อมกับปรับเปลี่ยนบทบาทกันบ้างระหว่างการทำงาน สิ่งสำคัญคือความคิดที่จะทำงานร่วมกันจะนำไปสู่ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคลได้ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงบุคคลที่มาทำงานร่วมกันเป็นทีมในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

การใช้กระบวนการพลวัต

ผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำซ้ำ ๆ เป็นวงจรพลวัต ประเด็นสำคัญคือ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยซ้ำไปซ้ำมาระหว่างการคิดไตร่ตรองปัญหา การรวบรวมข้อมูลและการนำไปลงมือปฏิบัติ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการมิได้เป็นไปในแนวเส้นตรงหรือเป็นผลโดยบังเอิญจากปัญหาสู่การปฏิบัติ แต่เป็นกระบวนการของการคิดไตร่ตรอง การรวบรวมข้อมูล ความพยายาม แก้ไขปัญหาที่หมุนเวียนอย่างเนื่องอย่างมีเหตุผลตลอดกระบวนการ

การพัฒนาแผนปฏิบัติการ

ขั้นตอนต่อไปคือการระบุแผนปฏิบัติการ ผู้วิจัยจะต้องสร้างรูปแบบของแผนปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา แผนปฏิบัติการดังกล่าวอาจรวมไปถึงการนำเสนอข้อมูลต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญ การร่างโปรแกรมตัวอย่าง การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ หลาย ๆ ครั้ง หรือ การดำเนินการโครงการวิจัยอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ (Stringer, 1999) แผนปฏิบัติการอาจเป็นแผนอย่างเป็นทางการ หรือ การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับสิ่งที่จะดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลเล็ก ๆ เช่น กลุ่มนักเรียนในชั้นเรียน หรือ เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งหมด

การรายงานผล

การวิจัยในรูปแบบที่ถือปฏิบัติกันมานั้นส่วนใหญ่จะนำผลการวิจัยไปลงในวารสารทางวิชาการและหนังสือสิ่งพิมพ์เท่านั้น แต่สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการผู้วิจัยจะรายงานต่อผู้บริหารโรงเรียนซึ่งสามารถนำผลการวิจัยไปปรับปรุงพัฒนาได้ทันที รายงานผลการวิจัยต่อโรงเรียนในห้องถิ่น ชุมชน และ บุคลากรทางการศึกษา ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการก็สามารถนำเสนอในวารสารเชิงวิชาการได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการมักจะให้ความสนใจที่จะนำเสนอผลการวิจัยให้กับบุคคลในห้องถิ่นมากกว่าเพราะสามารถสนับสนุนส่งเสริมให้เขาไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการลงมือปฏิบัติในองค์กรหรือในชั้นเรียนของตนเองได้ ฉะนั้นเป้าหมายของการขยายผลคือครูด้วยกันเอง อาจารย์ใหญ่ของโรงเรียน บุคลากรในโรงเรียนและผู้ปกครองที่เกี่ยวข้อง (Hughes, 1999) นอกจากนั้น ระบบของเว็บไซต์ของโรงเรียนระบบออนไลน์ของสถาบันต่าง ๆ ก็เป็นช่องทางให้ผู้วิจัยยังสามารถขยายผลประชาสัมพันธ์ได้เช่นเดียวกัน เวทีการสนทนาทางนวัตกรรมใหม่ที่จัดขึ้นในหลาย ๆ โอกาสก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลงานของตนเองได้ ส่วนรูปแบบของการนำเสนออาจเป็นได้ทั้งบทละคร บทกวี บทความ แผ่นสไลด์ หรือ คนตรี เป็นต้น

ขั้นตอนในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอน 1 พิจารณาความเป็นไปได้และเหมาะสมที่จะใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นรูปแบบประยุกต์ของการค้นหาข้อเท็จจริงที่เป็นระบบและมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อหลาย ๆ สถานการณ์ ผู้วิจัยอาจใช้เพื่อนำเสนอประเด็นปัญหา ซึ่งโดยปกติจะเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การทำงานของผู้อื่นหรือในชุมชนของผู้วิจัย การทำวิจัยดังกล่าวต้องใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการทดสอบทางเลือกที่หลากหลายในการแก้ไขปัญหา โดยหลักการแล้วการที่จะช่วยให้กระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการดังกล่าวเป็นไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายซึ่งเป็นผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากผลการวิจัยนั้นและเป็นผู้ที่สามารถมาร่วมในโครงการวิจัยนั้น ๆ ได้ นอกจากนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ยังต้องการความเข้าใจถึงวิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายทั้งในรูปแบบของปริมาณและคุณภาพเพื่อนำไปสู่การวางแผนเชิงปฏิบัติการต่อไปได้

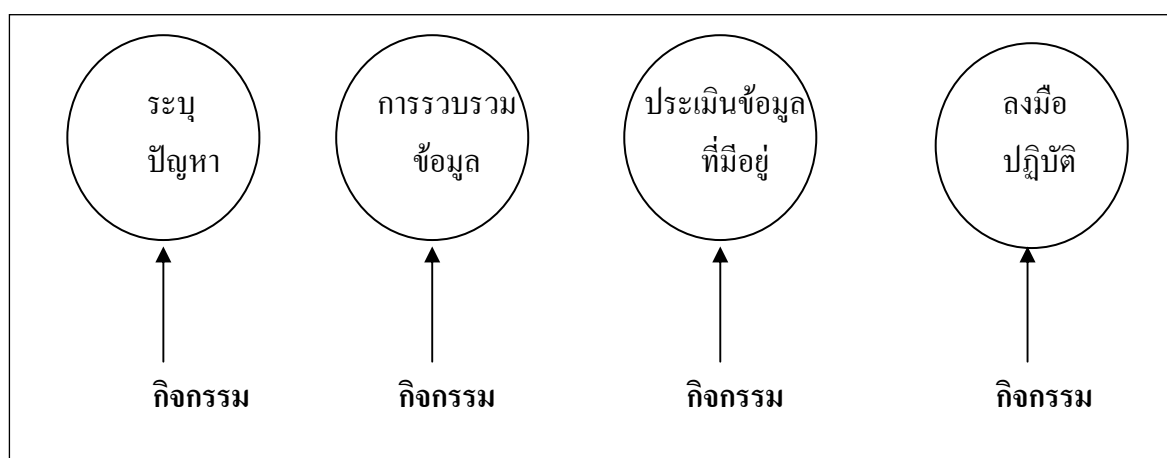
ขั้นตอน 2 ระบุปัญหาที่จะศึกษา

เงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการคือ ปัญหานั้น ๆ ต้องได้รับการแก้ไข ปัญหาดังกล่าวต้องเป็นปัญหาในเชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยเผชิญอยู่หรือในชุมชนของผู้วิจัยเอง (Kemmis & Wilkinson, 1998) ผู้จัดการศึกษาจะต้องพิจารณาถึงประเด็นปัญหาที่จำเป็นต้องการค้นคว้าด้วยกระบวนการไต่ตรองที่ดีโดยอาจจะบันทึกปัญหาที่เกิดขึ้นหรือเขียนเป็นลักษณะคำถามที่ต้องการค้นคว้าหาคำตอบ

วิธีการเดียวที่จะเริ่มต้นการศึกษาค้นคว้าคือการหาประเด็นการวิจัย ในระหว่างการเริ่มต้นหาประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไวนั้น ผู้วิจัยอาจจะเกิดปัญหาที่ตามมาหลายประการในตอนเริ่มต้นของการวิจัย (Schmuck, 1997) ผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการอาจเริ่มต้นด้วยการรวบรวมข้อมูล ประเมินผลข้อมูลที่ได้มา หรือแม้แต่การทดลองวางแผนการปฏิบัติการ ภาพที่ 4 แสดงให้เห็นว่ามีหลายกิจกรรมเพื่อที่จะเริ่มต้นการค้นคว้าวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอน 3 ระบุแหล่งที่จะช่วยกำหนดปัญหา

การสืบหาจากแหล่งค้นคว้าที่หลากหลายจะช่วยให้การศึกษาค้นคว้า วรรณกรรมและข้อมูลที่มีอยู่อาจจะช่วยท่านในการสร้างแบบแผนในการลงมือปฏิบัติ ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีการทบทวนค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและพิจารณาถึงผลการวิจัยที่ผ่านมา การสอบถามเพื่อนผู้วิจัยเพื่อขอคำแนะนำจะช่วยให้เริ่มต้นการวิจัยได้เป็นอย่างดี การเข้าร่วมทีมงานวิจัยของมหาวิทยาลัยหรือผู้ที่มีความรู้ในชุมชน หรือศึกษากับบุคคลที่เคยทำวิจัยเชิงปฏิบัติการมาก่อนก็สามารถช่วยทำให้ท่านเกิดความเข้าใจในระหว่างการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ด้วยเช่นเดียวกัน

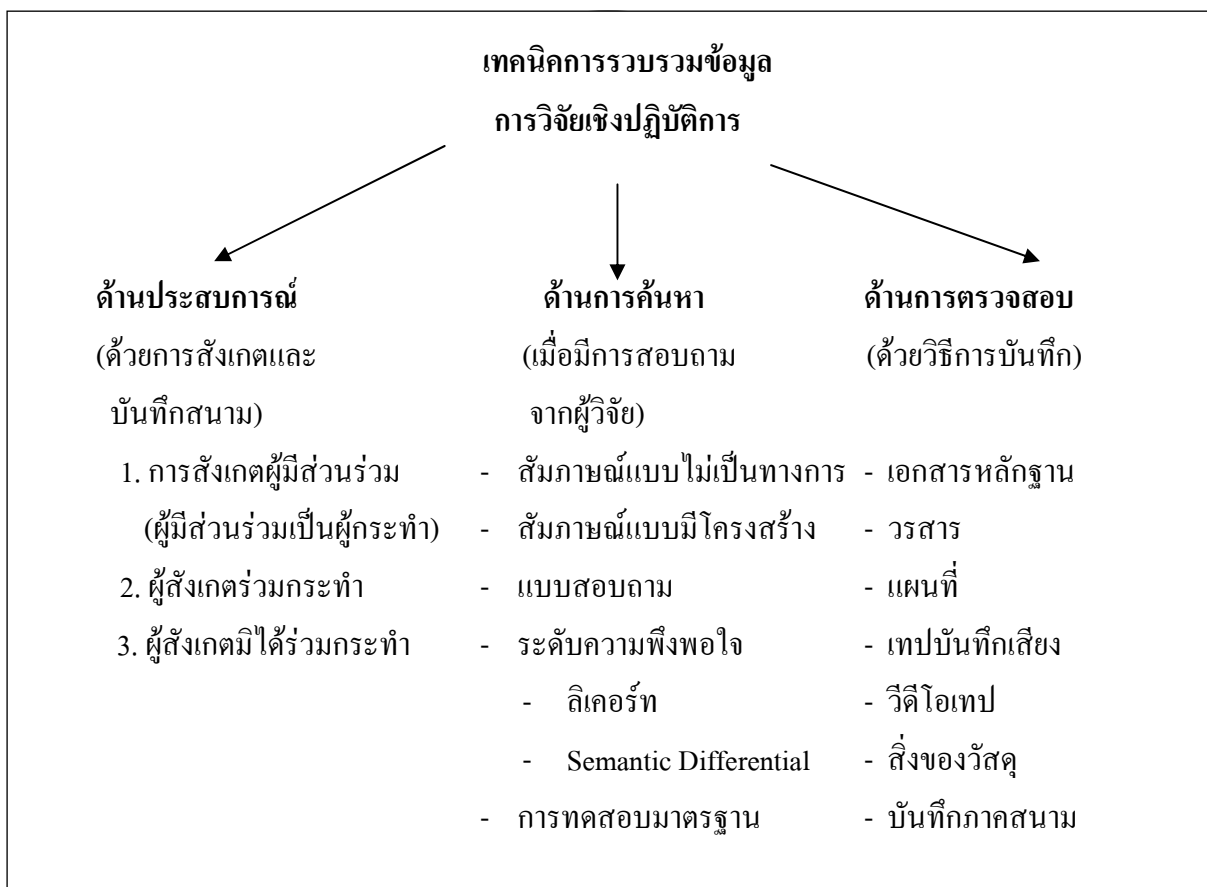
ภาพที่ 4 แสดงกิจกรรมในการนำเสนอการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอน 4 ระบุข้อมูลที่ต้องการ

วางแผนยุทธวิธีในการรวบรวมข้อมูล หมายความว่าผู้วิจัยต้องตัดสินใจว่าใครจะสามารถให้ข้อมูลกับท่านได้ กลุ่มเป้าหมายคือคนที่ จะทำการศึกษา วิธีการเข้าถึงคนเหล่านั้น ความกลมกลืนและการสนับสนุนที่ผู้วิจัยคาดหวังจากผู้ให้ข้อมูล กรณีที่ผู้วิจัยจัดทำวิจัยเพื่อของจบหลักสูตรการศึกษาใด ๆ ผู้วิจัยจำเป็นต้องเสนอรูปแบบของการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อคณะกรรมการ เพื่อทบทวนความเป็นไปได้ด้วย

สิ่งที่จะต้องพิจารณาต่อไปคือ ข้อมูลชนิดใดที่ผู้วิจัยต้องการรวบรวม เป็นข้อมูลเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ หรือทั้งสองรูปแบบ มันจะช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงความเป็นไปได้ของข้อมูลที่จะนำมาใช้ทั้งสองรูปแบบ ตัวอย่างเช่น มิลส์ (Mills, 2000) ได้ทำการวิจัยโดยอาศัยข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพใน 3 ลักษณะ ดังภาพที่ 5

ด้านประสบการณ์	ด้วยวิธีบันทึกการสังเกตและการสนทนา
ด้านการค้นหา	ด้วยวิธีการสอบถามจากบุคคล
ด้านการตรวจสอบ	ด้วยวิธีการบันทึก

ภาพที่ 5 แสดงเทคนิคการรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอน 5 การนำข้อมูลมาใช้

การรวบรวมข้อมูลจะต้องใช้เวลามากโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้วิจัยเก็บข้อมูลมาจากหลายแหล่ง นอกจากนั้นผู้ร่วมทีมทำงานอาจมีเวลาจำกัดในการที่จะดำเนินการตามแผนการเก็บข้อมูล หรือการสัมภาษณ์ทั้งหมด ความถูกต้องของข้อมูลที่บันทึกรวบรวมมา การนำข้อมูลมาแยกเก็บเป็นประเภท การระบุกำหนดประเภทข้อมูล การวิเคราะห์ประเภทข้อมูล และรวมถึงการพิจารณาคุณภาพของข้อมูลที่ได้มาเป็นสิ่งสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอน 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยอาจดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเองหรือขอความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเฉพาะ ท่านอาจจะแสดงผลการวิจัยให้กับผู้อื่นได้ช่วยในการตีความในสิ่งที่ค้นพบ ท่านอาจจะใช้วิธีเปรียบเทียบข้อมูลกลุ่มย่อยหรือศึกษาความสัมพันธ์ในหลายๆ ตัวแปรก็ได้ แต่โดยทั่วไปการใช้สถิติเชิงบรรยายก็ถือว่าเป็นการเพียงพอแล้วสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล สิ่ง

สำคัญคือการจัดการกับการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการวางแผนปฏิบัติการต่อไป

ขั้นตอน 7 การวางแผนปฏิบัติการ

แผนปฏิบัติการอาจเป็นข้อความที่เขียนไว้แบบไม่เป็นทางการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบใหม่ที่จะต้องนำไปใช้ หรือเป็นแผนปฏิบัติการที่มีวิธีการหลากหลายในการจัดการกับปัญหาหรือร่วมถึงการแบ่งปันสิ่งที่ได้เรียนรู้มากับกลุ่มทีมงานครู ผู้ร่วมงาน โรงเรียนหรือชุมชนอื่น ๆ แผนอาจเขียนไว้อย่างเป็นทางการหรือทำเป็นเพียงเค้าโครงกว้าง ๆ อาจพัฒนาขึ้นมาจากความร่วมมือของนักการศึกษาหรือผู้ทำวิจัยเองก็ได้ สิ่งสำคัญอยู่ที่ว่า ท่านมีวิธีที่จะนำความคิดนั้น ๆ ไปทดลองแก้ไขปัญหที่ท่านเผชิญอยู่แล้ว

ขั้นตอน 8 การนำแผนปฏิบัติการไปใช้และการตรวจสอบ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการในหลาย ๆ โครงการ หมายถึงการนำแผนที่วางไว้ไปดำเนินการและตรวจสอบดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ สิ่งนี้รวมไปถึงความพยายามในการที่จะแก้ไขปัญหาคิดตามถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น การพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นท่านจำเป็นต้องย้อนกลับไปดูคำถามของการวิจัยที่ท่านต้องการหาคำตอบโดยเปรียบเทียบกับผลการวิจัยที่เกิดขึ้นนั้น

ท่านจำเป็นต้องใคร่ครวญสิ่งที่ท่านได้เรียนรู้มาจากการนำแผนไปปฏิบัติและแบ่งปันข้อค้นพบกับผู้อื่น กับเพื่อนร่วมอาชีพ กับคณะกรรมการโรงเรียน ผู้วิจัยในระดับมหาวิทยาลัย หรือผู้กำหนดนโยบาย ในบางกรณีกระบวนการแก้ไขอาจจะไม่นำไปสู่ความสำเร็จ อันเป็นเหตุที่จะนำไปสู่การทดลองความคิดใหม่เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่ ด้วยเหตุนี้โครงการวิจัยหนึ่งอาจจะนำไปสู่โครงการวิจัยอีกโครงการหนึ่งที่เกี่ยวข้องต่อไปก็ได้

การประเมินผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การประเมินผลคุณภาพของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการให้พิจารณาประเด็นต่อไปนี้ ซึ่งสามารถนำไปวิเคราะห์ได้ทั้งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและเชิงการปฏิบัติ (Mills, 2000; Kemmis & Wilkinson, 1998)

1. การวิจัยเป็นประเด็นปัญหาในเชิงปฏิบัติที่ชัดเจนและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขหรือไม่?
2. ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะไปสู่การกำหนดปัญหาหรือไม่?
3. ผู้วิจัยได้ร่วมกับบุคคลอื่นในระหว่างทำการศึกษาค้นคว้าหรือไม่? ได้ให้การยอมรับกับผู้ร่วมงานทุกคนหรือไม่?
4. แผนปฏิบัติการเกิดขึ้นจากการศึกษาข้อมูลอย่างสมเหตุสมผลหรือไม่?
5. มีหลักฐานอะไรที่แสดงให้เห็นว่าแผนปฏิบัติการนั้นเกิดขึ้นมาจากการคิดใคร่ครวญ

ของผู้วิจัยอย่างเชี่ยวชาญ?

6. งานวิจัยได้เพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้ร่วมงานให้มีพลังอำนาจในตัวเองมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง หรือ ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่หรือไม่?

7. การวิจัยเชิงปฏิบัติการได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจริง ๆ หรือวิธีการแก้ปัญหาทำให้เกิดความแตกต่างขึ้นใหม่หรือไม่?

8. ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ถูกรายงานให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจจะนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้หรือไม่?

เคมมิส และแม็กแทกเกิร์ต (Kennis & McTaggart, 2000) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นการรวมรวมศึกษา เป็นการสะท้อนภาพของผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิจัยนั่นเอง เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ของชุมชนและสังคมที่อาศัยอยู่อย่างสมเหตุสมผลและยุติธรรม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 4 ช่วงคือ การไตร่ตรอง การวางแผน การปฏิบัติและการสังเกต แต่ละช่วงของการวิจัยเกิดขึ้นแบบพึ่งพากันและกันและหมุนตามกันเป็นวงจร เคมมิส และแม็กแทกเกิร์ตมองการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในลักษณะวงจรเช่นนี้และเชื่อว่ามันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ในสังคมแม้ว่าการร่วมมือกันเป็นวิธีการของวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แต่ในขณะเดียวกันความสำเร็จของการวิจัยแบบนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการตรวจสอบการกระทำของแต่ละคนในกลุ่มอย่างจริงจังซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทุกฝ่ายต้องเข้าใจ

การไตร่ตรองในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึงผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิจัยตรวจสอบสิ่งที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นจึงประเมินและสร้างใหม่ รวมไปถึงการสนทนาของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียในประเด็นปัญหานั้น ๆ ด้วย **การวางแผน**ในการวิจัยปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างสิ่งใหม่ตามความคิดที่กลุ่มอยากให้เกิดขึ้น รวมไปถึงการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนอย่างชัดเจน รวมไปถึงวิธีการประเมินการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่เกิดขึ้นด้วย **การปฏิบัติ**เกิดขึ้นเมื่อแผนถูกนำไปใช้ โดยหวังให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางสังคมให้ดีขึ้น ตรงนี้เองที่ทำให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแตกต่างจะการวิจัยแบบอื่น ๆ คือ เป็นการกระทำหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริงและไม่ใช่การทดลองเพียงเพื่อดูว่ามันใช้ได้หรือไม่เท่านั้น **การสังเกต**ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นมองหาความก้าวหน้าของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้วางแผนไว้ภายใต้บริบทของสถานการณ์นั้น ๆ ในช่วงนี้เครื่องมือเช่นแบบสอบถามต่าง ๆ สามารถนำมาใช้ได้เพื่อให้เกิดความมั่นใจในกระบวนการเชิงวิทยาศาสตร์ภายหลังซึ่งทำให้ผลที่เกิดขึ้นนั้นมีความหมาย การสังเกตและการปฏิบัติบ่อยครั้งมักจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันอย่างเป็นธรรมชาติ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างประจวบเหมาะและสอดคล้องกันในแต่ละ

ช่วงของการวิจัยนี้คือหลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแตกต่างจากกระบวนการวิจัยแบบเดิม ๆ เพราะหลักสำคัญของการวิจัยแบบนี้คือ การมีส่วนร่วมและการร่วมมือกัน การให้อำนาจตัดสินใจแก่กันและกัน การเปลี่ยนแปลงทางความรู้และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กลุ่มสมาชิกที่ทำการวิจัยแบบ PAR นี้จะกำหนดหัวข้อเรื่องที่สนใจโดยการสนทนาและพิจารณาร่วมกันเป็นกลุ่ม หัวข้อเรื่องที่สนใจของแต่ละคนในกลุ่มจะถูกหลอมรวมให้มาเป็นเป้าหมายเดียวกัน และด้วยเป้าหมายเดียวกันนี้เองที่ทำให้กลุ่มตกลงที่จะให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในโครงการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ กลุ่มและสมาชิกแต่ละคนมีสิทธิที่จะร่วมกันวางแผนและนำไปปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมใหม่ กลุ่มจะบันทึกและสังเกตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยการใช้เครื่องมือทางการวิจัยที่เหมาะสม และร่วมกันตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นอย่างพิถีพิถัน หลังจากนั้นความรู้ใหม่อาจเกิดขึ้นและก่อตัวพัฒนาไปสู่การเป็นทฤษฎี ความรู้และทฤษฎีที่เกิดขึ้นนี้อาจถูกมองในผลจากการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตเห็นได้หรือกระบวนการที่เกิดขึ้นหรือทั้งสอง หลักการเหล่านี้เกิดจากการหมุนเป็นวงจรภายในในช่วงขณะของการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังที่ได้กล่าวมา ตลอดระยะเวลาของหมุนเป็นวงจร (การไตร่ตรอง การวางแผน การปฏิบัติและการสังเกต) ในกระบวนการวิจัยนี้กลุ่มจะบันทึกเหตุการณ์ของสมาชิกโดยการสังเกตและพิจารณาไตร่ตรองไปพร้อม ๆ กัน ในขณะที่การทำงานของกลุ่มก็ยังคงดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ สิ่งที่ยืนยันเหล่านี้จะกลายมาเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเกิดเป็นการวิจัยได้ก็ต่อเมื่อถูกใช้ควบคู่กับหลักและวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ในการรวบรวมและตรวจสอบข้อมูลอย่างเหมาะสม (Kaye & Ian, 2000)

กรอบแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์ (2549, หน้า 265 อ้างอิงจาก Deshler & Ewert, 1995, p. 9; Smith, 2001, pp. 177-178) กล่าวว่าไว้ถึงความเชื่อพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ไว้ดังนี้

1. ปัจเจกชนทุกคน แม้ว่าจะอยู่ในสถานะของความด้อยโอกาสใด ๆ ย่อมมีศักยภาพในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อเปลี่ยนแปลง - สร้างสรรค์สิ่งที่ดีกว่าในสังคมด้วยตนเอง
2. การสร้างและใช้ความรู้ต้องเป็นไปตามครรลองประชาธิปไตย ทั้งนี้ ความรู้ ความชำนาญ และทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคมจะต้องมีการแบ่งปันอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการกระจายและเกื้อหนุนโครงสร้างของสังคมที่เป็นธรรม
3. ความมุ่งมั่นร่วมใจอย่างแท้จริงจากทั้งคนในและคนนอกสังคมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะ

นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง จะไม่มีนักวิจัยภายนอกที่ทำงานโดยลำพังกลุ่มเดียวเพื่อนำการเปลี่ยนแปลง แต่จะเป็นการร่วมมือร่วมใจบนพื้นฐานที่เท่าเทียมและยอมรับในผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน

4. การเปลี่ยนแปลงที่มุ่งหวังต้องเป็นไปอย่างสันติวิธี โดยมีคุณลักษณะระหว่างสังคมและธรรมชาติ

บทเรียนจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

บทเรียนที่นักวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมได้พบและเสนอไว้เป็นแนวคิดสำหรับผู้สนใจ จะใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมพิจารณา ดังนี้

1. ข้อเท็จจริงทางสังคม (Social Facts) นั้น แตกต่างจากข้อเท็จจริงทางธรรมชาติ (Natural Facts) เพราะข้อเท็จจริงทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่เราได้มาตามที่มีมันมีอยู่ แต่เป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องสร้างมันขึ้นโดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้าน ข้อเท็จจริงทางสังคมจึงหาได้ยากกว่าซึ่งเป็นจุดสำคัญที่นักวิจัยจะต้องยอมรับและตระหนักตลอดเวลา

2. หลักการที่นักวิจัยสังคมศาสตร์โดยเฉพาะมานุษยวิทยาอ้างเสมอว่า การเข้าถึงความเป็นจริงทางสังคม (Social Realities) นั้น ผู้วิจัยต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่ใช่คุณค่าของตนในการตัดสินใจ (Value Free) ซึ่งจะทำให้ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จนักเพราะคุณค่าหลายอย่างที่แทรกซึมอยู่ในสำนึกในความรู้สึกของนักวิจัยจะคอยชี้นำปรุงแต่งและควบคุมความคิดและการกระทำของเขาอยู่มากทำให้เป็นกลางได้ยาก เมื่อเปรียบเทียบกับ การเข้าถึงความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์

3. ในความเป็นจริงของสังคม มีองค์ประกอบหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการทางสังคมอยู่เช่น ความรู้สึก เจตจำนง คุณค่าของประชาชน เป็นต้น การจะทำความเข้าใจองค์ประกอบเหล่านี้จะต้องใช้วิธีการทางคุณภาพในการศึกษา ซึ่งแม้ว่าสิ่งที่ค้นพบจะไม่อาจแสดงเป็นปริมาณได้ก็ตาม

4. การที่นักวิจัยมีความผูกพันและเข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการการวิจัยเป็นส่วนตัว หรือยึดถือคำมั่นอย่างจริงจังต่อประชาชนในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ไม่ทำให้งานวิจัยเสียความเที่ยงตรงแต่อย่างใด ตรงกันข้าม การกระทำดังกล่าวกลับยิ่งทำให้โอกาสที่นักวิจัยจะได้เข้าถึงกลุ่มสำคัญในสังคมมีมากขึ้น

5. ควรสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิจัยให้กว้างขวางมากขึ้น และให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเท่าที่จะทำได้เพราะจะช่วยยกระดับความรู้ที่การวิจัยจะได้รับ แล้วในส่วนตัวของผู้เข้าร่วมวิจัยก็จะได้ประโยชน์ด้วย แต่ต้องพิจารณาในประเด็นของระดับของการมีส่วนร่วมและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในแต่ละกรณี

6. การวิจัยประยุกต์ทางสังคมศาสตร์ ต้องคำนึงถึงการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความจริงในสังคม (Transformation of Reality) ด้วยการนำเสนอสิ่งที่พบจากการวิจัยแก่ประชาชนที่เกี่ยวข้อง

และผู้ที่มีบทบาททำการปกครองประเทศนั้น

สรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) จึงเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากร (นักเรียน ผู้ปกครอง และครู) ที่ถูกวิจัยกลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำการวิจัย โดยการมีส่วนร่วมนี้จะต้องมีกระบวนการวิจัย นับแต่การตัดสินใจว่าควรจะต้องมีการริเริ่มศึกษาวิจัยในชุมชนนั้น ๆ หรือไม่ การประมวลเหตุการณ์ หลักฐานและข้อมูล เพื่อกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกกระบวนการแก้ปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์และการเสนอสิ่งที่ค้นพบ จนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงมือปฏิบัติ ทดลอง ปรับปรุงแก้ไขและติดตามประเมินผลเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน อันจะเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหของชุมชนหรือประชากร ในที่นี้คือการพัฒนาคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของนักเรียนอาชีวศึกษาให้ได้ดีขึ้นให้ได้ในระดับหนึ่งหรือในระดับที่น่าพอใจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

กรรณิกา ริยะตานนท์ (2540) ได้ศึกษาความต้องการแรงงานระดับกลางของผู้ประกอบการในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก สรุปผลการวิจัยว่า องค์ประกอบที่สำคัญที่ผู้ประกอบการต้องการจากพนักงานคือ เป็นผู้มีความประพฤติดีโดยมีความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีต่อหน่วยงาน ตรงต่อเวลา มีความขยันหมั่นเพียรและอดทนในการทำงาน มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ทำงานเป็นระเบียบเรียบร้อย รักษาความลับของโรงงานและเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา มีความตื่นตัว มีวินัยกระตือรือร้น เป็นผู้นำและพัฒนาตนเอง โดยคุณลักษณะดังกล่าวมีความสำคัญกว่าความรู้ทางด้านสาขาวิชาชีพ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้จัดทำการศึกษาเรื่อง วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและค่านิยมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และค่านิยมของสถานศึกษาที่มีผลต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน กลุ่มตัวอย่าง 6,093 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา 89 คน ผู้ช่วยผู้บริหาร 281 คน ครู/อาจารย์ 1,951 คน นักเรียน/ นักศึกษา 2,212 คน และผู้ปกครอง/ กรรมการสถานศึกษา 1,560 คน ซึ่งกระจายในสถานศึกษาทุกสังกัดที่จัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม รวม 8 ฉบับ เก็บข้อมูลใน 27 จังหวัดจาก 13 เขตการศึกษา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารสถานศึกษาศึกษานิเทศก์ ผู้สอน และนักวิชาการศึกษา จากหน่วยงานทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยมีสรุป

ผลการวิจัยดังนี้คือ

1. วัฒนธรรมสถานศึกษา

วัฒนธรรมสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดีและ ความสุขของผู้เรียนมีลักษณะการจัดวัฒนธรรมสถานศึกษา ดังนี้

1.1 รูปแบบและหลักการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและมีการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการ

1.2 พฤติกรรมการจัดการเรียนการสอน เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นกระบวนการฝึกให้ผู้เรียนคิดเอง และลงมือปฏิบัติเพื่อประสบการณ์ตรง ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้านการแสดงออกความมั่นใจในตัวเอง ใฝ่รู้ใฝ่เรียน กระตือรือร้น มีความสุข ความพอใจและความคิดสร้างสรรค์

1.3 กิจกรรมเด่นของสถานศึกษา ได้แก่ กิจกรรมด้านวิชาการ การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น การส่งเสริมสุขภาพอนามัยและนันทนาการ กิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง พัฒนาการเรียนรู้และมีคุณธรรม จริยธรรม

1.4 ผู้เกี่ยวข้องกับสถานศึกษามีความภาคภูมิใจต่อสถานศึกษา ในเรื่องการมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของชุมชน มีความพร้อมในการพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการ ทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จทั้งด้านการเรียน ความประพฤติและการประกอบอาชีพ

1.5 ผู้ปกครองและกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการพัฒนาสถานศึกษาให้คำปรึกษาและสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

2. สภาพแวดล้อมสถานศึกษา

สถานศึกษา มีการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียนในระดับมากในเรื่องต่อไปนี้ คือ การปลูกต้นไม้ให้ความร่มรื่นภายในสถานศึกษา การจัดบริเวณสถานศึกษาน่าอยู่ การจัดสวนและปลูกไม้ดอกไม้ประดับสวยงาม ภายในห้องเรียนมีแสงสว่างเพียงพอ ผู้สอนมีความรู้ความสามารถ แต่งกายสุภาพเรียบร้อย มีอาคารเรียนและอาคารประกอบเพียงพอ และวิธีจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูหลากหลาย

3. ค่านิยมของสถานศึกษา

ค่านิยมของสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน จำแนกตามค่านิยมที่ปลูกฝัง และวิธีจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูหลากหลาย

3.1 ค่านิยมที่ปลูกฝัง ค่านิยมที่สถานศึกษาปลูกฝังแก่ผู้สอนและผู้เรียนคล้ายคลึงกัน ได้แก่

3.1.1 ความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา

3.1.2 การเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์

3.1.3 ความมีระเบียบวินัย แต่งกายสุภาพเรียบร้อย ถูกระเบียบ

3.1.4 ความมีการะฆรรณ สัมมาการะฆะ มารยาทดี พูจาไพเราะ สุภาพเรียบร้อย

3.1.5 ความมีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อกัน เสียสละ ให้อภัย เมตตา-กรุณา

3.1.6 การอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทย รักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และภูมิใจความเป็นไทย

3.2 วิธีการปลูกฝังค่านิยม วิธีการปลูกฝังค่านิยมจะแตกต่างกันตามภาระหน้าที่โดยข้อ 1) – 3) เป็นวิธีการปลูกฝังค่านิยมแก่ครู/ อาจารย์ และข้อ 4) – 6) เป็นวิธีการปลูกฝังแก่ผู้เรียน ดังนี้

3.2.1 ประชุมครู/ อาจารย์ เพื่อกำหนดค่านิยมที่พึงประสงค์ของสถานศึกษา และมอบหมายให้ดูแลกิจกรรม/ โครงการต่าง ๆ โดยเน้นการทำงานร่วมกัน

3.2.2 ส่งผู้สอนไปประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน และศึกษาต่อ เพื่อส่งเสริมศักยภาพและความก้าวหน้าในวิชาชีพของครู

3.2.3 ผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้สอน

3.2.4 ฝึกผู้เรียนให้ปฏิบัติตามค่านิยมของสถานศึกษาโดยผ่านการจัดกิจกรรม/โครงการ และมีการติดตาม รายงานผล รวมทั้งประชาสัมพันธ์

3.2.5 ให้ผู้สอนปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม แก่ผู้เรียน โดยสอดแทรกในการเรียนการสอนและยกย่องผู้ที่มีความประพฤติดีและเรียนเก่ง

3.2.6 อบรมบ่มนิสัยผู้เรียนที่หน้าเสาธง นิมนต์พระมาเทศน์ที่สถานศึกษา พาไปพัฒนาจิตที่วัดและเข้าค่ายพุทธธรรม

3.3 ผลที่เกิดขึ้น ผู้สอนและผู้เรียนมีพฤติกรรมเป็นไปตามที่สถานศึกษาคาดหวังและคล้ายคลึงกัน ดังนี้

3.3.1 ผู้สอนและผู้เรียน มีคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์

3.3.2 มีความรับผิดชอบมากขึ้น

3.3.3 มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามกฎระเบียบของราชการและสถานศึกษา

3.3.4 มีสัมมาการะฆะ กิริยามารยาทงาม อ่อนน้อมถ่อมตน พูจาไพเราะ

เสาวณี เสียงดี (2547) ได้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนอาชีวศึกษาในวิทยาลัยเทคนิคสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักเรียนอาชีวศึกษาชั้นปีที่ 2 มีอายุระหว่าง 15-19 ปี จำนวน 500 คน สรุปผลการวิจัยได้ว่า นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมก้าวร้าว 4 ด้านได้แก่

ลักษณะส่วนบุคคล พบว่าเมื่อนักเรียนที่มีลักษณะส่วนบุคคลด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและมีปัญหาด้านสุขภาพร่างกายและปัญหาด้านสุขภาพจิตในระดับต่ำสามารถทำให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมาในระดับสูงได้ นอกจากนี้ พฤติกรรมของครูที่มีลักษณะการลงโทษ ขาดการดูแลเอาใจใส่ และการเป็นแบบอย่างในระดับสูงทำให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมาในระดับสูง

ในด้านของกลุ่มเพื่อน พบว่า กลุ่มเพื่อนที่มีลักษณะการเลียนแบบและการเสริมแรงในระดับสูงทำให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวสูง และนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกดขี่ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจและการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางกายในระดับสูงทำให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมาในระดับสูง

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่เป็นสาเหตุให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว โดยเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมก้าวร้าวผ่านทางการอบรมเลี้ยงดู และกลุ่มเพื่อน ได้แก่ ภูมิหลังครอบครัว การเปิดรับสื่อ โดยมีข้อค้นพบ ดังนี้

นักเรียนที่มีภูมิหลังครอบครัวด้านสถานภาพสมรสของบิดามารดาที่มีลักษณะแตกแยกและความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องที่ไม่ดีในระดับสูงทำให้นักเรียนได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกดขี่ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักตามใจและการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางกายส่งผลให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมาในระดับสูง และนักเรียนที่เปิดรับสื่อทางโทรทัศน์ หนังสือการ์ตูน เกมคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตสูงทำให้เกิดกลุ่มเพื่อนที่มีลักษณะการเลียนแบบและการเสริมแรงสูงส่งผลให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมาในระดับสูงเช่นเดียวกัน

ทวีชัย ขงทักษิณ (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพตามความต้องการของสถานประกอบการในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาและเปรียบเทียบความต้องการของสถานประกอบการในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้จัดการฝ่ายบุคคลของสถานประกอบการในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกจำนวน 339 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม มาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐานและความแปรปรวนทางเดียว ผลการศึกษาพบว่า สถานประกอบการมีความต้องการคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพในระดับมากถึง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และด้านคุณธรรมจริยธรรม

มังกร หริรักษ์ (2536) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรมที่สถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการต้องการ ผลการวิจัยเพื่อพิจารณาและจัดอันดับว่า ค่าเฉลี่ยของความต้องการคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 5 ด้านปรากฏว่าสถานประกอบการทั้ง 3 ขนาดมีความต้องการเรียงลำดับ 1 ถึง 5 ตรงกัน คือ ลำดับที่ 1 ด้านความรับผิดชอบ ลำดับที่ 2 ด้านความมีวินัยในตนเอง ลำดับที่ 3 ด้านความผูกพัน ลำดับที่ 4 ด้านมนุษยสัมพันธ์ และลำดับสุดท้ายด้านความรู้และทักษะวิชาชีพ และผลการเปรียบเทียบพบว่า สถานประกอบการขนาดเล็กกลางและใหญ่มีความต้องการคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความรับผิดชอบ และความผูกพันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้และสถานประกอบการที่มีขนาดต่างกันย่อมมีความต้องการคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความรู้และทักษะวิชาชีพ ด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านความมีวินัยในตนเอง แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

มยุรี ชัยสวัสดิ์ (2538) ได้ทำการวิจัยถึงคุณลักษณะของผู้สำเร็จอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ประเภทบริหารธุรกิจตามความต้องการของผู้บริหารและครู-อาจารย์วิทยาลัยอาชีวศึกษาและสถานประกอบการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครู-อาจารย์วิทยาลัยอาชีวศึกษากับเจ้าของหรือผู้จัดการสถานประกอบการได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และด้านคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในเกณฑ์ระดับมาก เมื่อเรียงลำดับความต้องการคุณลักษณะทั้ง 4 ด้านพบว่าทั้ง 2 กลุ่มมีความต้องการตรงกันทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ลำดับที่ 1 คุณลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ลำดับที่ 2 คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ ลำดับที่ 3 คุณลักษณะด้านวิชาชีพ และลำดับที่ 4 คุณลักษณะด้านวิชาการ

ภูวเดช ธนโชติธีรกุล (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การลดปัญหานักเรียนติดยาเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ 3 จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า สภาพและปัญหานักเรียนที่ติดยาเสพติดปรากฏดังนี้ นักเรียนเข้าสู่วงจรของยาเสพติดจากการถูกชักชวนจากเพื่อนให้ลองเสพจนติดยาและนักเรียนต้องประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น ขาดเงิน ผลการเรียนต่ำ เพื่อนนักเรียนเลิกคบ สุขภาพไม่ดีและมีปัญหาในครอบครัวซึ่งปัญหาทางการเงิน ปัญหาสุขภาพและปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นสาเหตุที่ทำให้นักเรียนมีความคิดที่จะเลิกยา ด้านผู้ปกครองพบว่า สภาพครอบครัวไม่สมบูรณ์สภาพแวดล้อมของครอบครัวเอื้อต่อการติดยาของนักเรียน ด้านครูพบว่า การปฏิบัติหน้าที่ในการดำเนินงานป้องกันปัญหาเสพติดในโรงเรียนประสบปัญหาด้านขาดความร่วมมือระหว่างนักเรียน ครู และหน่วยงานอื่น ๆ แนวทางแก้ไขได้แก่ มีการกำหนดมาตรการสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจ มาตรการป้องปราม มาตรการเฝ้าระวัง

มาตรการป้องกันแก้ไข การมีส่วนร่วมของนักเรียนและผู้ปกครอง การติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด การ
 สุ่มตรวจปัสสาวะ และมีการประเมินผลการดำเนินงาน

อารีย์รัฐ เล็กโล่ง (2548) ศึกษาผลของการเรียนรู้แบบบูรณาการที่มีต่อความรับผิดชอบ
 ด้านการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนราชินี เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จาก
 การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แยกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน
 กลุ่มทดลองได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการ กลุ่มควบคุมไม่ได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการ
 เครื่องมือที่ใช้คือ โปรแกรมการเรียนรู้แบบบูรณาการและแบบทดสอบความรับผิดชอบด้านการ
 เรียน วิเคราะห์ด้วยสถิติ t-Test ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการมี
 ความรับผิดชอบด้านการเรียนเพิ่มขึ้น มากกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการ อย่างมี
 นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศิรินันท์ วรรณกิจ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบาง
 ประการกับความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัย
 พบว่า 1) สหสัมพันธ์คาโนนิคัลระหว่างชุดตัวแปรอิสระกับชุดตัวแปรตามได้ค่าสหสัมพันธ์
 คาโนนิคัล 2 ชุดมีค่าเท่ากับ .717 และ 101 ตามลำดับ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทาง
 สถิติที่ระดับ .01 ในชุดที่หนึ่ง ส่วนในชุดที่สองมีความสัมพันธ์กันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
 2) นอกจากนั้นยังพบว่าตัวแปรอิสระของปัจจัยด้านความมีวินัยในตนเองส่งผลซึ่งกันและกันกับ
 ชุด ตัวแปรตามคือความรับผิดชอบต่อตนเอง นอกจากนั้นตัวแปรอิสระด้านการอบรมเลี้ยงดูแบบ
 ปล่อยปละละเลย ความซื่อสัตย์และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ส่งผลซึ่งกันและกันกับความรับผิดชอบต่อ
 ส่วนรวมรับผิดชอบต่อส่วนรวม

นิเทศ เจริญกัญฑ์ (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปรับตัวของนักเรียนต่อสภาพการ
 เรียนวิชาชีพ ประเภทช่างอุตสาหกรรม ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) วิทยาลัยเทคนิคสังกัด
 กรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการปรับตัวของนักเรียนต่อ
 สภาพการเรียนวิชาชีพ ประเภทช่างอุตสาหกรรม ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ด้านระบบ
 การเรียน ครูผู้สอน ความสัมพันธ์กับเพื่อน และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจนเปรียบเทียบ
 ปัญหาการปรับตัวของนักเรียนต่อสภาพการเรียนวิชาชีพ ประเภทช่างอุตสาหกรรมโดยจำแนกตาม
 สถานภาพของนักเรียน ได้แก่ สถานศึกษา สาขาวิชา สถานภาพผู้ปกครอง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 ภูมิฐานะ และค่าใช้จ่ายรายเดือน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีปัญหาการปรับตัวด้านระบบการเรียน
 ด้านครูผู้สอน ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อน ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอยู่ในระดับปานกลาง โดย
 นักเรียนมีปัญหาการปรับตัวด้านครูผู้สอนสูงสุด รองลงมาคือด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้าน
 ระบบการเรียน และด้านความสัมพันธ์กับเพื่อน ตามลำดับ นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและ

ค่าใช้จ่ายรายเดือนแตกต่างกันมีปัญหาในการปรับตัวแตกต่างกัน นักเรียนที่มีปัญหาการปรับตัวสูงที่สุดได้แก่ นักเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า 1.00 และนักเรียนที่มีค่าใช้จ่ายรายเดือนตั้งแต่ 3,001 บาทขึ้นไป

สินีนากู สุทธจินดา (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาวินัยในตนเองของนักเรียน สาขาวิชาพาณิชยการ โรงเรียนอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนใน กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการมีวินัยในตนเองของนักเรียนสาขาวิชาพาณิชยการ และเปรียบเทียบวินัยในตนเองของนักเรียนตามตัวแปรด้านเพศ ระดับชั้น สุขภาพจิต แรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่ออำนาจในตน การอบรมเลี้ยงดู และอิทธิพลของตัวแบบสัญลักษณ์ ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนมีวินัยในตนเองโดยรวมและรายด้าน คือ ด้านการปฏิบัติตนในห้องเรียน การปฏิบัติตนนอกห้องเรียน และการปฏิบัติตนในสังคมในระดับสูง
2. นักเรียนที่เพศต่างกัน มีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นักเรียนที่เรียนระดับชั้นต่างกัน มีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. นักเรียนที่มีสุขภาพจิตต่างกัน มีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
5. นักเรียนที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่างกัน มีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
6. นักเรียนที่มีความเชื่ออำนาจในตนเองต่างกัน มีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
7. นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน มีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
8. นักเรียนที่ได้รับอิทธิพลของตัวแบบสัญลักษณ์ต่างกัน มีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พจน์ พงศ์ศรี (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับนโยบายการปกครองของโรงเรียนที่มีผลต่อพฤติกรรมของนักเรียนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาช่างอุตสาหกรรม โรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูที่มีต่อพฤติกรรมของนักเรียนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาช่างอุตสาหกรรม โรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครที่ประกอบด้วย 3 ด้านคือ พฤติกรรมทางด้านวิชาการ พฤติกรรมภายในโรงเรียน พฤติกรรมภายนอกโรงเรียน และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของนักเรียนกับนโยบายการปกครองของโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ความ

คิดเห็นของครูที่มีต่อพฤติกรรมของนักเรียนอยู่ในระดับพอใช้ คือ พฤติกรรมด้านวิชาการ พฤติกรรมภายนอกโรงเรียน และพฤติกรรมภายในโรงเรียนตามลำดับ ความคิดเห็นของครูที่มีต่อนโยบายการปกครองของโรงเรียนอยู่ในระดับดี คือ ด้านภายในโรงเรียน ด้านภายนอกโรงเรียน ด้านวิชาการตามลำดับ และพฤติกรรมของนักเรียนด้านวิชาการกับนโยบายการปกครองของโรงเรียนด้านวิชาการ มีความสัมพันธ์กัน ส่วนพฤติกรรมของนักเรียนภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียนกับนโยบายการปกครองของโรงเรียนด้านภายในโรงเรียนและด้านภายนอกโรงเรียนสัมพันธ์กันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

รัตนกรณ์ พงสะมั่ง (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์ สภาพแวดล้อมในวิทยาลัย บรรยากาศในครอบครัว กับวิธีเผชิญปัญหาของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์คาโนนิกอลระหว่างความฉลาดทางอารมณ์ สภาพแวดล้อมในวิทยาลัย บรรยากาศในครอบครัว กับวิธีเผชิญปัญหาแบบสู้ปัญหา แบบประนีประนอม และแบบหนีปัญหา ผลการวิจัยพบว่า สหสัมพันธ์คาโนนิกอลระหว่างกลุ่มตัวแปรอิสระ ความฉลาดทางอารมณ์ สภาพแวดล้อมในวิทยาลัย บรรยากาศในครอบครัว กับกลุ่มตัวแปรตามวิธีเผชิญปัญหาแบบสู้ปัญหา แบบประนีประนอมและแบบหนีปัญหา ได้ค่าสหสัมพันธ์คาโนนิกอล 3 ชุด มีค่าเท่ากับ .474, .125 และ .022 ตามลำดับ ในชุดที่ 1 มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนชุดที่ 2 และชุดที่ 3 มีความสัมพันธ์กันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คำนำนักความสำคัญคาโนนิกอลในชุดที่ 1 ระหว่างกลุ่มตัวแปรความฉลาดทางอารมณ์ สภาพแวดล้อมในวิทยาลัย บรรยากาศในครอบครัว กับวิธีเผชิญปัญหา พบว่า กลุ่มตัวแปรดังกล่าวมีนัยสำคัญในการส่งผลซึ่งกันและกันกับวิธีเผชิญปัญหาแบบสู้ปัญหา และแบบประนีประนอม

อจจนา กิตติวงศ์วิสุทธิ์ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยความยึดหยุ่นและทนทาน การรับรู้รสมแห่งชีวิต และพฤติกรรมเสี่ยงทางด้านสุขภาพของนักเรียนระดับอาชีวศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยความยึดหยุ่นและทนทาน การรับรู้รสมแห่งชีวิตและพฤติกรรมเสี่ยงทางด้านสุขภาพของนักเรียนระดับอาชีวศึกษา ผลการวิจัยพบว่า เพศ การศึกษา รายได้ที่ได้รับ ที่พักอาศัย และการรับรู้รสมแห่งชีวิต มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเสี่ยงทางด้านสุขภาพทั้ง 3 อย่างคือ การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา และการมีเพศสัมพันธ์ ($P < 0.01$) ส่วนความยึดหยุ่นและทนทานนั้นมีความสัมพันธ์กับการดื่มสุราเพียงอย่างเดียว ($P < 0.01$) อย่างไรก็ตามสำหรับการวิเคราะห์สถิติแบบถดถอยพหุคูณพบว่า เพศ การรับรู้รสมแห่งชีวิต ปัจจัยความยึดหยุ่นและทนทาน แะรายได้สามารถร่วมอธิบายพฤติกรรมการสูบบุหรี่ได้ร้อยละ 19 ในขณะที่เดียวกันเพศ การรับรู้รสมแห่งชีวิต รายได้และการพักอาศัยกับบิดามารดา

สามารถอธิบายพฤติกรรมการดื่มสุราได้ร้อยละ 21.1 และเพศ รายได้ การพักอาศัยกับบิดามารดา และการรับรู้มรสุมแห่งชีวิต สามารถร่วมอธิบายพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ได้ร้อยละ 15.7

ศิริลดา คำทา (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการเรียนของนักเรียนสาขาวิชา พณิชยการ (การขาย) วิทยาลัยอาชีวศึกษาเพชรบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบปัญหา การเรียนของนักเรียนจำแนกตามรอบการเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และรายได้ของนักเรียนต่อ เดือน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีปัญหาการเรียนโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับน้อย นักเรียนที่มี รอบการเรียนต่างกัน มีปัญหาการเรียนโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีปัญหาการเรียนโดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีปัญหา การเรียนโดยรวมและรายด้าน ทั้ง 4 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน

ชลฤดี รพีนิพนธ์ (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนอาชีวศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สังกัดกรมอาชีวศึกษาในจังหวัดพิษณุโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน อาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพสังกัดกรมอาชีวศึกษาในจังหวัดพิษณุโลกรวม 5 ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพึ่งพาตนเอง การประหยัด ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สามารถพยากรณ์คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในภาพรวมได้อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ กาอบรมสั่งสอนและการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

ปิยรัตน์ ศิริผลสมสุข (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาและวิธีแก้ปัญหานักเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาและวิธีแก้ปัญหานักเรียนอาชีวศึกษาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนอาชีวศึกษาประสบปัญหาการเรียน ปัญหาความสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป ปัญหาการทะเลาะวิวาทในระดับปานกลาง และประสบปัญหาบ้านและครอบครัว ปัญหาสุขภาพ และพัฒนาการทางร่างกาย ปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อน และปัญหาสารเสพติดในระดับน้อย
2. นักเรียนอาชีวศึกษาเมื่อประสบปัญหา ส่วนใหญ่จะใช้วิธีแก้ปัญหาคด้วยตนเองมากที่สุด รองลงมาใช้วิธีแก้ปัญหาแบบพึ่งพาผู้อื่น และใช้วิธีแก้ปัญหาคด้วยการหลีกเลี่ยงปัญหาน้อยที่สุด
3. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงประสบปัญหาสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกาย ปัญหาความสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป ปัญหาสารเสพติด และปัญหาการทะเลาะวิวาท แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัญหาบ้านและครอบครัว ปัญหาการเรียนและปัญหา ความสัมพันธ์กับเพื่อนไม่แตกต่างกัน
4. นักเรียนระดับชั้นปวช. 1 ระดับชั้น ปวช. 2 และระดับชั้น ปวช. 3 ประสบปัญหาบ้าน

และครอบครัว ปัญหาการเรียน ปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อน ปัญหาความสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัญหาสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกาย ปัญหาสารเสพติด และปัญหาการทะเลาะวิวาทไม่แตกต่างกัน

5. นักเรียนสาขาช่างอุตสาหกรรม และนักเรียนสาขาพาณิชยกรรม ประสบปัญหาการเรียน ปัญหาสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกาย ปัญหาความสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป ปัญหาสารเสพติด และปัญหาการทะเลาะวิวาท แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัญหาบ้านและครอบครัว ปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อน ไม่แตกต่างกัน

6. นักเรียนสังกัดกรมอาชีวศึกษาและนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ประสบปัญหาสารเสพติด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัญหาบ้านและครอบครัว ปัญหาการเรียน ปัญหาสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกาย ปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อน ปัญหาความสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป และปัญหาการทะเลาะวิวาทไม่แตกต่างกัน

7. นักเรียนที่มีสภาพครอบครัวปกติ และนักเรียนที่มีสภาพครอบครัวแตกแยก ประสบปัญหาบ้านและครอบครัว ปัญหาสุขภาพและพัฒนาการทางร่างกาย ปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อน ปัญหาความสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป และปัญหาสารเสพติด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัญหาการเรียนและปัญหาการทะเลาะวิวาทไม่แตกต่างกัน

8. นักเรียนที่มีบุคลิกภาพแบบ เอ และนักเรียนที่มีบุคลิกภาพแบบ บี ประสบปัญหาทั้ง 7 ด้าน ไม่แตกต่างกัน

9. นักเรียนชายและนักเรียนหญิง ใช้วิธีแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

10. นักเรียนระดับชั้น ปวช. 1 ระดับชั้น ปวช. 2 และระดับชั้น ปวช. 3 ใช้วิธีแก้ปัญหาไม่แตกต่างกัน

11. นักเรียนสาขาช่างอุตสาหกรรมและนักเรียนสาขาพาณิชยกรรม ใช้วิธีแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

12. นักเรียนสังกัดสถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษาและนักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ใช้วิธีแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

13. นักเรียนที่มีสภาพครอบครัวปกติ และนักเรียนที่มีสภาพครอบครัวแตกแยก ใช้วิธีแก้ปัญหาไม่แตกต่างกัน

14. นักเรียนที่มีบุคลิกภาพแบบ เอ และนักเรียนที่มีบุคลิกภาพแบบ บี ใช้วิธีแก้ปัญหาไม่แตกต่างกัน

งานวิจัยจากต่างประเทศ

ยีน และ มีรีด (Jean & Mairead, 2001) ศึกษาเกี่ยวกับการค้นพบตนเอง โดยอาศัยกลุ่มตัวอย่างจากเยาวชนทั้งที่ปกติและที่บกพร่อง เพื่อศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาตนเองและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนานั้น ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนโดยอาศัยประสบการณ์ของตนเองภายใต้บริบทของโรงเรียน งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการค้นพบตนเองของผู้เรียน นักเรียนมีความแตกต่างกันในระดับของการรู้จักตนเอง ในความพยายาม และในรูปแบบการช่วยเหลือที่ได้รับ ความหลากหลายดังกล่าวขึ้นอยู่กับความชัดเจนในการรู้จักตนเองของผู้เรียน ความชัดเจนในความมุ่งหวังในอนาคต (วิสัยทัศน์) และการเข้าถึงความช่วยเหลือในขณะที่เผชิญกับปัญหาอุปสรรคและปัญหาที่ต้องตัดสินใจ นักเรียนส่วนใหญ่ที่มีความบกพร่องดังกล่าวจะมีการค้นพบตนเอง และมีความพยายามในการดิ้นรนต่อสู้ในระดับต่ำ

ผู้เรียนจะเข้าสู่วัยผู้ใหญ่เมื่อไร? เมื่อพิจารณาตามอายุที่กฎหมายกำหนดซึ่งหมายถึงพอดีกับช่วงเวลาของการจบมัธยมหรือ ไม่ว่าจะอายุ 18 หรือช่วงจบมัธยมก็ได้หมายถึงความพร้อมของการผ่านจากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ รอยต่อของการเข้าสู่วัยผู้ใหญ่เกิดขึ้นสัมพันธ์กับหน้าที่และการเปลี่ยนแปลงในบทบาท เด็กวัยรุ่นเจริญเติบโตขึ้นบนพื้นฐานบนพื้นฐานของวัยเด็กและกระบวนการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างการเปลี่ยนจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งผู้อื่นไปสู่การพึ่งตนเอง

ผลการศึกษา พบว่า การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ของเยาวชนที่มีความบกพร่อง (ขาดความพร้อม) นั้นจะมีปัญหาอุปสรรคหลายประการ อาทิ (ก) สถิติของนักเรียนที่ขาดความพร้อมมีสูงกว่าผู้เรียนที่มีความพร้อม (ข) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาต่อเนื่องหลังการจบมัธยมมีน้อย และ (ค) ภาวะการว่างงานในกลุ่มดังกล่าวสูง ประเด็นของความสามารถในการดูแลตนเองให้เกิดความพร้อมนั้นมีความซับซ้อนอย่างยิ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อซึ่งต้องการความดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ นักเรียนที่บกพร่องทางด้านปัญญา ด้านการเรียนรู้ และ จิตใจมักจะล้มเหลวในการพัฒนาทักษะที่จำเป็นพื้นฐานอันนำไปสู่การค้นพบตนเองได้

การค้นพบตนเองหมายถึง การรู้ว่าตนเองต้องการอะไรในชีวิตและทำอะไรถึงจะบรรลุถึงความต้องการ (เป้าหมาย) ดังกล่าวได้ การค้นพบตนเองยังรวมไปถึงทักษะการแก้ไขปัญหา การปรับตัว การเลือกและทักษะการตัดสินใจ การรู้ตัวเอง การควบคุมตนเอง ความคาดหวังที่ตนเองมี และความชัดเจนของวิสัยทัศน์แห่งตน การค้นพบตนเองของผู้เรียนให้ทำธุรกรรมชาติของตนเอง ทำให้มีความชัดเจนในอนาคต (วิสัยทัศน์แห่งตน) ความสามารถในการควบคุมตนเองใน

สถานการณ์ต่าง ๆ และความสามารถในการตัดสินใจได้ในเหตุการณ์ที่เร่งด่วนได้ ความสามารถในการอุทิศตนเอง และความสามารถในการควบคุมตนเองให้บรรลุเป้าหมายที่ผู้เรียนต้องการ การค้นพบตนเองของผู้เรียนนั้นเริ่มมาตั้งแต่เด็กโดยอาศัยพ่อแม่ ครู และเพื่อน ๆ ได้ฝึกทักษะและสร้างโอกาสให้กับผู้เรียนได้ตัดสินใจ พร้อมกับการได้ฝึกควบคุมบังคับตนเอง

อาลัน (Allan, 1999) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะบุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับความสำเร็จทางวิชาการของนักศึกษาระดับวิทยาลัย เพื่อการศึกษาว่าคุณลักษณะบุคลิกภาพและการแสดงออกทางวิชาการของนักศึกษาที่ประสบความสำเร็จมีความสัมพันธ์กับหรือไม่ ประเภทของคุณลักษณะของนักศึกษาศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการยกย่องทางสังคมจำนวน 38 คน เปรียบเทียบกับนักเรียนที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมจำนวน 75 คน โดยใช้เครื่องตรวจสอบการตอบสนองบุคลิกภาพที่เรียกว่า MBTI (Myers-Briggs Type Indicator) สิ่งที่น่าสนใจคือ คุณลักษณะบุคลิกภาพของนักศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องและส่งผลต่อการแสดงออกทางวิชาการของนักศึกษา

สิทธิพร ประวัตรุ่งเรือง (Prwatrungruang, 2002) ได้ทำการวิจัยกรณีศึกษาเรื่อง สาเหตุของการลาออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนในประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัย และกระบวนการของการลาออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนในประเทศไทย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ปีที่ 1 และเพื่อหาเหตุผลของการลาออกกลางคันของนักเรียนตามความคิดเห็นของนักเรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากรของโรงเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างตัวอย่างที่ศึกษาเป็นนักเรียนที่ลาออกกลางคันจำนวน 6 คน ผู้ปกครองของนักเรียนที่ลาออกกลางคันจำนวน 5 คน ครูและบุคลากรทางการศึกษาจำนวน 4 คน ผลการวิจัยพบว่า ร้อยละของนักเรียนโรงเรียนอาชีวศึกษาที่ลาออกกลางคันสูงกว่าโรงเรียนประเภทอื่น ๆ ในประเทศไทย ปัจจัยที่ทำให้นักเรียนต้องออกกลางคันแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ พื้นฐานของครอบครัว คุณลักษณะนิสัยของนักเรียน ปัจจัยภายในโรงเรียนและปัจจัยภายนอกโรงเรียน นักเรียนที่อยู่กับพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว หรือในครอบครัวที่พ่อหรือแม่แต่งงานใหม่ หรือนักเรียนที่มีประวัติการซ้ำชั้น มีโอกาสในการลาออกกลางคันสูง อิทธิพลของเพื่อนเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่นำนักเรียนไปสู่พฤติกรรมที่เป็นปัญหาและการลาออกจากการเรียนในโรงเรียนอาชีวศึกษา นอกจากนั้นยังพบว่าการติดสารเสพติดและปัญหาการประพฤติดุกระเบียบวินัยของนักเรียนเป็นปัญหาหลักอันเป็นสาเหตุของการออกกลางคันในช่วงปีที่ผ่านมา ผลการวิจัยยังพบอีกว่านักเรียนที่ลาออกกลางคันไม่ค่อยได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างเพียงพอจากผู้ปกครองของพวกเขาในระหว่างการเรียนรู้ จากข้อค้นพบดังกล่าวการลาออกกลางคันจากโรงเรียนเป็นปัญหาพื้นฐานของโรงเรียนและสังคมในประเทศไทย